

Desiderio Valacco

IZMIJENJENA STANJA SVIJESTI

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. TEHNIKE PROMJENA STANJA SVIJESTI	6
3. PROMJENA STANJA SVIJESTI POD UTJECAJEM OPOJNIH SREDSTAVA	18
4. PROMJENA STANJA SVIJESTI USLIJED PSIHIČKIH POREMEĆAJA	27
5. PROMJENA SVIJESTI U ESP I SNOVIMA	41
6. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE	50

UVOD

Mada postoje definicije svijesti, u osnovi ovaj je fenomen ipak do sada nerazjašnjen u potpunosti, a i prilično fluidan budući se na može jednoznačno odrediti. Kao što kaže Boran Berić u predgovoru knjige «Kognitivizam i svijest», «činjenica je da ne postoji općeprihvaćena teorija svijesti». Češće se definira kao proces nego zasebni entitet u smislu izjednačavanja sa duhom ili umom. Neki alternativni znanstvenici poput američkog endokrinologa Dupaka Chopre, smatraju da duh ili svijest prožimaju svaki dio univerzuma. Oni poistovjećuju zapravo svijest i inteligenciju (inteligencija i svijest na najjednostavnijem nivou... ne mogu se razdvojiti). Po njima, naš vlastiti duh (svijest) predstavlja izraz te inteligencije.

Svijest bi dakle, u širem smislu postojala ne samo kod životinja i biljaka, već i na razini minerala. A čovjekova je svijest prisutna ne samo u njegovom mozgu, već u čitavom tijelu, budući da se u svakoj stanici tijela odvijaju inteligentni procesi. Procjenjuje se da se u svakoj stanici ljudskog tijela tijekom svake sekunde zbiva šest milijardi reakcija. Kada bi se ovi procesi odvijali nasumce, stanice uopće ne bi ni mogle opstati, jednostavno bi se raspale. Ovo upućuje na postojanje jedne inteligencije, koja prožima sve stanice, dakle na postojanje svijesti; drugim riječima na postojanje duhovnog tijela unutar fizičkog tijela. Ovakav je dualizam zastupao Rene Descartes u 17. stoljeću. Danas, tri i pol stoljeća kasnije možemo reći, zahvaljujući otkrićima kvantne fizike, da čovječje tijelo i nije tako kompaktno, kao što je izgledalo znanstvenicima prije nekoliko stotina godina. Poznata je i činjenica da 99,9999 posto čovječjeg tijela ispunjava prazan prostor, a kada bi se ono svo skupilo na gustoću atomske jezgre, ne bi bilo veće od glave pribadače. I fizičko tijelo se dakle sastoji od čestica, a koje se ponašaju ponekad i kao valovi, dakle imaju dualnu prirodu. Radi se o snopovima vibrirajuće energije. Kod fizičkog tijela čestice vibriraju na nižim frekvencijama, a kod duhovnog na višim.

Rene je Descartes smatrao da se veza između fizičkog i duhovnog tijela nalazi u epifizi ili u pinealnoj žlijezdi. On je naziva «mala žlijezda» i uvjeren je da upravo ona predstavlja organ za

interakciju duha i tijela, iz razloga što su «svi ostali dijelovi našeg mozga odvojeni». Budući da se osjetni dojmovi primaju putem udvojenih osjetila, epifiza mora služiti za združivanje dojmova u jedan, smatra Descartes. Danas znamo da se dojmovi oblikuju u osjetnim centrima u korteksu mozga, no funkcija epifize je još uvijek nedostatno objašnjena. Zna se ipak da živčane stanice u hipotalamusu stimuliraju epifizu na sekreciju melatonina, tvari koja nas uspavljuje, i koja se izlučuje pojačano tijekom noći, a slabi tijekom dana, u pravilnim vremenskim ciklusima. Ova žlijezda zajedno sa drugih pet sudjeluje u reguliranju protoka energije u fizičkom tijelu. Na finijoj razini duhovnog tijela, ovu zadaću imaju energetski centri – čakre. Čakre su po teozofu Ch. Leadbeateru točke povezivanja kojima energija struji od jednog nosača ili čovjekovog tijela k drugom. Ne mogu se izmjeriti mjernim instrumentima i dostupne su jedino vidu vidovitih osoba. One se pojavljuju na površini eteričkog tijela (ili suvremeno, bioenergetskog tijela) koje se neznatno ocrtava izvan granice fizičkog tijela.

Čovjekovo je duhovno tijelo, dakle slojevito. Smatrao je to i Descartes, koji razlikuje niži dio duše, senzitivni i viši, razumni. Ovo odgovara podjeli kod teozofa H. P. Blavatske i C. W. Leadbeatera na astralno i mentalno tijelo. Eteričko bi pak tijelo predstavljalo bioenergiju, koja omogućava opstanak i neraspadanje čovjekovog tijela. Kod velike većine osoba eteričko se tijelo odvaja od fizičkog ubrzo nakon smrti i započinje proces raspadanja. U onim iznimnim slučajevima kad ono i nakon smrti ostane u unutar fizičkog tijela, prouzročit će njegovu neraspadljivost. Ovaj fenomen je poznat u svijetu, a kod nas ima također takvih «prirodnih mumija» u crkvi sv. Blaža u Vodnjanu. Dakle, bioenergija sama po sebi čovjeku ne daje život, kao što neki pogrešno smatraju. Život fizičkog tijela ne prestaje ni u trenutku prestanka disanja, ni prestanka rada srca, već samo kada nestane odvajanja viših (astralnog i mentalnog) od nižeg, fizičkog tijela.

Mada suvremeni filozofi i znanstvenici većinom odbacuju dualizam tijela i duha, zbog njegove znanstvene nedokazivosti isto je tako neosporno da se ni fenomen svijesti ne može objasniti na isključivo pozitivistički način. Kao što je ranije navedeno, ne postoji

općenito prihvaćena teorija svijesti, a i sam je pojam nešto što je teško u potpunosti definirati. Stoga je još teže govoriti o nečemu kao što su izmijenjena stanja svijesti. Ipak, čini se da upravo ta izmijenjena stanja svijesti upućuju na slojevitost čovjekova tijela i sudjelovanje tih finijih razina u promjenama uobičajenog budnog stanja svijesti. Izmijenjena stanja svijesti mogli bi u grubo podijeliti na:

1. voljne promjene svijesti (tehnike promjena stanja svijesti i promjena stanja svijesti pod utjecajem opojnih sredstava)
2. spontane promjene svijesti (promjena stanja svijesti uslijed psihičkih poremećaja te ekstrasenzorna percepcija i snovi)

TEHNIKE PROMJENA STANJA SVIJESTI

Među tehnikama promjene svijesti istaknuto mjesto zauzima hipnoza. Definira se obično kao umjetni san praćen suženjem svijesti i pojačanom svjestibilnošću. Pred stotinjak godina, za objašnjenje hipnotičkih fenomena postojalo je nekoliko teorija. Jednu je zastupao njemački liječnik Franz Anton Mesmer, osnivač teorije animalnog magnetizma. Ona govori o prelasku fluida s organizma hipnotizera na organizam hipnotiziranog. Fluid, po Mesmeru predstavlja hipnotičku energiju, koja se može apsorbirati i prenositi. Francuski neurolog i psihijatar Jean Charcot hipnozu smatra izmijenjenim fiziološkim stanjem živčanog sustava, koje može izazvati vanjski stimulans. Treća teorija kaže da su svi hipnotički fenomeni psihički efekti, efekti ideja koje više ili manje djeluju na hipnotiziranog. Ovu teoriju zastupao je francuski psihijatar A. Liebeault i pripadnici njegove škole. Ovo je mišljenje zastupao i otac psihoanalize Sigmund Freud, mada je prihvaćao i Charcotovu teoriju. Sam Charcot je u početku bio protivnik Liebeaultove teorije, no kasnije je promijenio mišljenje, kada su njegovi studenti izveli pokus hipnotiziravši jednu normalnu ženu i doveli je do stanja histerije. Kada je ova žena probuđena, simptomi histerije su nestali i Charcot je morao dopustiti mogućnost i nefizioloških objašnjenja hipnoze. Uočivši sličnosti između ove tehnike promjene stanja svijesti i psihičkog poremećaja on je ustvrdio kako je «hipnoza samo umjetno izazvana histerija». Freud je histeriju smatrao pokušajem potiskivanja poriva (najčešće seksualnih i agresivnih). Praktički, histerija (ili suvremeno, konverzivni poremećaj) predstavljala bi na neko način autohipnozu.

Francuski psihijatar Pierre Janet (Charcotiv učenik) zastupao je tezu o hipnozi kao disocijaciji svijesti. Disocijacija bi bila proces izdvajanja skupine psiholoških aktivnosti i njihova funkcioniranja nezavisno od ostatka ličnosti.

O hipnozi i danas ne postoji dovoljno uvjerljivo i općeprihvaćeno objašnjenje, dakle naprijed navedene teorije iz 19. stoljeća i dalje dijela znanstvenike i obične ljude koji o hipnozi pokušavaju spekulirati. Slično je i sa vrlo srodnim fenomenom

bioenergije. Fenomeni promjene svijesti ponekad se nazivaju i paranormalnim ili natprirodnim. Držim da je ovo pogrešno i da se radi o prirodnim fenomenima, no znanstveno neprotumačenima. Budući da se te pojave odvijaju na vrlo suptilnim razinama, ne postoje dovoljno sofisticirane naprave koje bi ih mogle izmjeriti. Iz kvantne fizike znamo da je nemoguće izmjeriti točno u isto vrijeme položaj i brzinu subatomske čestice (Heisenbergove relacije neodređenosti) i to zbog međuprožimanja subjekta i objekta mjerenja. Pitanje je dakle, hoće li se i u budućnosti iznaći mjerni instrumenti kojima će se mjeriti suptilne promjene ljudske svijesti.

Teorija o hipnozi koja je možda najuvjerljivija po mom mišljenju ipak je ona Franza A. Mesmera. Ovaj njemački liječnik je već svojom doktorskom disertacijom naslovljenom «Utjecaj planeta na ljudsko tijelo» uzburkao znanstvenu javnost, a od dobrog dijela kolega – znanstvenika bio je smatran šarlatanom. Po njegovoj teoriji animalnog magnetizma cjelokupni je svemir ispunjen univerzalnim magnetskim fluidom, koji se može apsorbirati i prenositi. Bolesti, po Mesmeru nastaju iz nedostatka razdiobe tog fluida u ljudskom tijelu, a ozdravljenje se postiže ponovnim uspostavljanjem ravnoteže. Dakle, u liječenju hipnozom (kao i bioenergijom) radi se o emanaciji energije. Ovo je mišljenje zastupao početkom 20. stoljeća britanski teozof Charles W. Leadbeater. Pri hipnotiziranju, operator skuplja dio vlastitog magnetizma i prenosi na subjekt, jednovremeno odbacujući dio njegovog fluida, smatra on. «Ako je mozak primatelja lišen vlastitog magnetizma, a ispunjen operaterovim, tada prvi misli i djeluje samo onako kako to drugi želi.» Teozofi su svoja saznanja crpili dobrim dijelom iz budističke i hinduističke tradicije, no o kolanju energije ljudskim organizmom govori i taoizam. Dr. Stephen T. Chung, američki znanstvenik veli da energija kruži tijelom kroz kanale koje nazivamo meridijanima. Svaki osnovni meridijan ima svoju mrežu. Mjesta na kojima pojedini ogranci meridijana dodiruju površinu kože nazivaju se akupunktturnim točkama. I dr. Chang, poput Mesmera, kaže da se bolest razvija samo kad je kruženje energije u organizmu poremećeno. Kod liječenja akupunkturu, igle djeluju kao male antene koje omogućuju da se u organizam dovede više energije.

Charles W. Leadbeater u svojoj knjizi «Snovi» daje još jedan primjer djelovanja bioenergije kod hipnoze. Hipnotizer može jednostavnim prelaskom ruku preko dijela tijela subjekta učiniti ga neosjetljivim, primjerice na ubod igle ili plamen svijeće. Razlog tomu je, tumači Leadbeater, prestanak protjecanja etera duž živčanih okončina. On je naime supstituiran hipnotizerovim eterom, a budući da samo vlastiti eter prenosi informaciju mozgu, dolazi do prekida kontakta. «Eterička i zgusnuta materija (tkivo) pripadaju mozgu, a dijelovi su jednog i istog fizičkog organizma. Stoga ne možemo djelovati na jednog od njih, a da pritom ne utječemo na onog drugog.» Izrazi eter, fluid i magnetizam u modernom govoru odgovaraju pojmu bioenergije.

Tehnika promjena svijesti srodna hipnozi jest i autogeni trening. Ova tehnika samoproizvedenog specifičnog «autogenog» stanja svijesti predstavlja zapravo primjenu joga učenja u psihoterapiji, koja je prilagođena zapadnom čovjeku. Autogeni trening temelji se na uzajamnoj sprezi tijela i duha. Za razliku od ostalih načina psihoterapija, ovdje se ne djeluje direktno na psihu, već na pojedine simptome, kao što su nepravilnost u radu srca, isprekidano i površno disanje, mišićna napetost i drugo. «Izumitelj» autogenog treninga dr. Johannes Heinrich Schultz je tehniku praktički preuzeo iz hinduizma, iz sustava hatha joge, s naglaskom na postupku autohipnoze, odnosno autosugestije. Autohipnoza je u stvari duboka autosugestija s potpunim suženjem svijesti na sugerirani sadržaj.

Autosugestija jest utjecanje snagom vlastite volje na sadržaje u svijesti, ali i u podsvijesti. Kod psihičkih poremećaja javlja se negativna autosugestija, kada se primjerice predočavanjem iritirajućih ili depresivnih slika proizvode simptome nervoze ili depresija. I histerija je jedan negativan oblik autosugestije, kada se samouvjeravanjem u postojanje neka bolesti proizvode njeni simptomi. Sugestije i autosugestije (ponekad ih je teško razlikovati) imaju znatan upliv na psihički život čovjeka. Naime, sugerirane se misaone slike utiskuju u podsvijest i odatle se nameću svijesti i samim time utječu na naše postupke. Princip djelovanja autosugestije kod autogenog treninga se temelji na stvaranju

mentalnih slika osjećaja težine tijela, topline, mirnoće i opuštenosti u pojedinim dijelovima tijela, što prouzrokuje konkretne fiziološke efekte, kao primjerice jaču pokretljivost kože, mirnije i jednoličnije disanje, mirnije i sporije kucanje srca. Fiziološki efekti vrlo su slični efektima prakticiranja transcendentalne meditacije, što upućuje da se radi u oba slučaja o tehnikama koje proizvode stanje različito od običnog budnog stanja svijesti.

Transcendentalna meditacija jest zapravo jedna od mnogih vrsta meditacije, a potječe iz hinduizma (filozof Shankara, glavni predstavnik Vedante, 8-9 stoljeće). Razne vrste meditacije razlikuju se po formi, ali ne i po suštini, jer se prakticiranjem bilo koje od njih dolazi do razine čiste svijesti. Do te razine dolazi se vrlo jednostavno, naprosto subvokalnim ponavljanjem određene zvučne vibracije – mantrе. Laboratorijskim istraživanjima utvrđeni su brojni fiziološki korelati četvrtog stanja svijesti, kao primjerice hipersinkronizacija moždanih valova, povećanje galvanskog otpora kože, sniženje metabolizma uz istovremeno stanje počinka dublje od sna, smanjenje rada srca i drugo. Kod meditacije je proces obrnut u odnosu na autogeni trening. Naime, dok kod autogenog treninga promjena fiziologije uzrokuje promjenu u svijesti, kod meditacije promjena stanja svijesti uzrokuje konkretne fiziološke efekte. No ono najbitnije i primarno ipak se odvija na razini bioenergetskog tijela i omotača koji se naziva aura. Ljudski organizam predstavlja zapravo akumulator (prikuplja energiju iz vanjske okoline, tzv. kozmičku energiju ili pranu), a tjelesne tekućine elektrolit, koji proizvodi električnu struju. I same ljudske stanice su u određenom smislu organizmi, pa je tako i stanična tekućina elektrolit.

U ljudskom organizmu imamo stalnu pretvorbu energije, s nižih razina na više i obrnuto. Tako se bioenergija pretvara u električnu energiju a ova opet u kemijsku. Taj se proces odvija i kod meditacije. Iako je sam postupak ponavljanja mantrе više nego jednostavan, on uzrokuje neobično kompleksne reakcije, na nekoliko razina. Kozmička energija (prana) ulazi u ljudski organizam preko kotačolikih virova na bioenergetskom omotaču (auri). U pojedinim organima, pa tako i mozgu, javljaju se tzv.

akcione struje, tj. Razlika potencijala između dva pola. Te su struje izvanredno malene, npr. u mozgu od 5-100 mikro volta. Radi se o pulsirajućem naponu, koji varira, a i razlikuje se od jedne do druge osobe. Iako je taj napon mali, ipak je dovoljan da potakne jačanje bioenergetskog omotača, a i protočnosti bioenergetskih kanala (meridijana) u organizmu. Prana cijelo vrijeme ulazi u naš organizam i izlazi iz njega, samo što je taj proces kudikamo snažniji za vrijeme prakticiranja tehnika poput meditacije ili pranajame (vježbe disanja). Budući su čakre povezane s odgovarajućim centrima u leđnoj moždini, imat ćemo zatim pretvorbu električne energije u kemijsku. Živčane stanice, naime luče endogene opijate endofine, koji se potom vezuju za receptore u kori velikog mozga. Zanimljivo je da se slično stanje može postići s dva posve oprečna načina disanja. Meditacijom se disanje usporava za oko 50 posto ili prosječno na 6 udisaja u minuti, a kod tzv. carske pranajame (najefikasnija vježba disanja) se povećava na tridesetak udisaja u minuti. U oba slučaja oponašamo disanje kod počinka: kod meditacije je sporo poput onog u dubokom snu, a ritmičko disanje kod carske pranajame slično je onom kada se organizam oporavlja nakon tjelesnog napora, upijajući povećane količine prane.

Američki psiholog i filozof William James tvrdio je početkom prošlog stoljeća kako je naša budna svijest tek jedan od tipova svijesti: «a svud oko nje odvojeni tek najtananim opnom leže potencijalni oblici svijesti koja je potpuno drukčija». Nadalje, smatrao je kako poimanje univerzuma ne može biti cjelovito ukoliko se zanemare ti drugi oblici svijesti. Pored stanja čiste svijesti, kao četvrto, u literaturi srećemo i peti oblik, «kozmičku svijest». James u djelu «Raznolikosti religioznog iskustva» (1902.) navodi definiciju kanadskog psihijatra Buckea. Po njemu kozmička svijest bila bi «nadodavanje funkcije koja se od funkcija u prosječnom čovjeku razlikuje upravo kao što se svijest o sebi razlikuje od svake funkcije u viših životinja». Opisujući svojstva kozmičke svijesti, Bucke govori o «svijesti o kozmosu», «intelektualnom prosvjetljenju», «moralnoj uznesenosti», «osjećaju oduševljenja, poletnosti i radosti», potom o «osjećaju besmrtnosti» i «svijesti o vječnom životu». Indijski filozof i fizičar Maharishi Mahesh Yogi kozmičku svijest vidi kao proširivanje svijesti uz «neprekidno istraživanje neograničene

energije, inteligencije i zadovoljstva izvora na kojem se temelji svijest osobe». To bi značilo da se čista svijest osjeća ne samo tijekom meditacije, već da se stanje održava neprekidno 24 sata dnevno, dakle i za vrijeme sna. James je bio skeptik u pogledu duljeg trajanja mističnog stanja svijesti, pa tako kao jednu od njegovih glavnih oblika navodi «prolaznost». Po Jamesu mistična stanja ne mogu se duže zadržati. «Osim u rijetkim slučajevima čini se da je pola sata ili najviše sat, dva granica iza koje blijede u uobičajenoj svakodnevnici» tvrdi on. Maharishi smatra da kozmička svijest ne predstavlja vrhunac u razvoju svijesti, već da postupno evoluiru u dva viša stanja svijesti. U šestom stanju ili profinjenoj kozmičkoj svijesti, po njemu, potpuno se razvija spontana percepcija finih vidova stvarnosti u bližoj okolini. Maharishi kaže da je šesto stanje ekspanzija «srca» zahvaljujući kojoj s ljubavlju sudjelujemo u svemu što doživljavamo. U sedmom stanju svijesti jedinstva dolazi do spoznaje o kreativnoj inteligenciji kao temelju našeg jamstva. Po Maharishiju na toj najvišoj razini svijesti premošten je jaz između onoga koji spoznaje i objekta spoznaje. Osoba praktički gubi sposobnost razlikovanja sebe od objekata svog iskustva.

Meditacija je dakle, utoliko kompleksnija kao tehnika promjene svijesti nego primjerice autogeni trening, budući da omogućava nekoliko viših stupnjeva svijesti. Pored toga, kod meditacije (transcendentalne) postoji i jedna naprednija, tzv. Sidhi tehnika, koju je Maharishi razvio na temelju starih spisa Rig Vede i Patanjalijevih joga – sutri. Kod ovog oblika meditacije dolazi do kratkotrajnog efekta odvajanja od tla, levitacije, uz istodobni subjektivni osjećaj strujanja energije kralježnicom, osjećaj lakoće i ugone, te ispunjenosti. Ovo skakutanje u lotos položaju jednostavno je neobjašnjivo postojećim fizikalnim zakonima u prvom redu jer proturječi zakonu gravitacije. Tijelo se naime bez ikakvog odraza nogama ili stražnjim dijelom, jednostavno «samo od sebe» odvaja od podloge, ponekad i za 50 cm, pa i više. Zanimljivo je da ni sami pripadnici TM pokreta nemaju plauzibilnu teoriju o ovome fenomenu. Tako se u djelu «Levitacija» M. Hozzela (1984.) tak navodi hipoteza, da je za pojavu takvog iskustva potreban veliki broj kortikalnih neurona koherentnoj interakciji. Koherencija

sveukupnih EEG signala možda jest nužan činilac, ali po mom mišljenju doista nije pravo objašnjenje sidhi fenomena. Objašnjenje opet valja potražiti u protoku bioenergije (prsne) kroz čovjekovo tijelo. Ovaj put radi se o posve specifičnoj vrsti energije, u indijskoj literaturi nazvanoj Kundalini, što bismo mogli prevesti kao «zmijolika vatra». Kundalini jest visoko koncentrirana prana u latentnom stanju, a sjedište joj je u korijenskoj čakri, na donjem kraju kralježnice. Ta se energija aktivira pri prakticiranju ranije spomenute Sidhi tehnike, i protječe kanalom koji se nalazi u leđnoj moždini (sushumna), te druga dva koja se oko ovog zmijoliko isprepleću. Ogromna energija pri podizanju kroz kanale snažno ubrzava čakre, od najniže, korijenske do najviše, na tjemenu, krunske čakre. Čini se da nije pogrešno usporediti djelovanje čakri sa efektom propelera, jer se kao i kod recimo helikoptera, tijelo podiže u zrak tom energijom. C. W. Leadbeater, u djelu «Čakre» veli da se ubrzavanjem čakri otvaraju vrata koja povezuju fizički i astralni svijet, budući se astralni i eterički centri podudaraju. Slično kao i Desearthes, Leadbeater smatra da je hipofiza ta koja dovodi u vezu fizičko tijelo s višim, astralnim.

Postoje još dvije tehnike srodne meditaciji i autogenom treningu. Oba se temelje na autosugestiji. Bio-feedback tehnika se sastoji u praćenju aktivnosti tjelesnih funkcija neovisnih o čovjekovoj volji. Ta tehnika omogućuje povratne informacije o funkcijama poput srčanog bila, krvnog tlaka, moždanih valova, kožnoj temperaturi i drugima. Pomoću osjetljivog elektronskog pisača određeni fiziološki proces se odmah detektira, a osoba koja tehniku prakticira, pomoću svjetlosnih ili zvučnih signala saznaje je li proces pojačan ili oslabljen. Shodno tomu, ona nastoji kontrolirati određenu funkciju, npr. može tako sniziti svojom voljom krvni tlak. Čini se da je sam proces posve analogan onome kod autogenog treninga. Osobe koje prakticiraju biofeedback kontroliraju tjelesne funkcije pomoću autosugestije. Tako se recimo može povisiti temperatura u šakama, što drugim riječima znači da je u tom dijelu tijela došlo do povećanog protoka bioenergije. Na fizičkoj razini doći će do smanjenja opće pobuđenosti simpatičkog živčanog podsistema te pozitivnih efekata vezanih uz smanjenje ili uklanjanje pojedinih zdravstvenih tegoba.

Autosugestiju smatram, iako je ranije bila definirana kao utjecanje na sadašnje u svijesti, ne bi trebalo smatrati postupkom ili procesom, budući da ona predstavlja samo onaj početni impuls, ili okidač kojim započinje proces samoizlječenja organizma, tj. povećanje protoka bioenergetskih kanala i jačanje aure, odnosno uspostavljanje bioenergetske ravnoteže u organizmu. Ovaj postupak zbiva se kod većine tehnika promjene svijesti, pa tako i kod tehnike vizualizacije. Ovo je varijacija već opisanih tehnika, a pri njenom prakticiranju subjekt vizualizira zatvorenih očiju mirnu i vedru sliku. I ova tehnika primjer je utjecaja duha na tijelo, a koristi se najčešće kod slučajeva blagog povišenog krvnog tlaka. Međutim, postoje u praksi evidentirani slučajevi kada su pacijenti u podmaklom stadiju raka bili u potpunosti izlječeni ovom jednostavnom metodom. U osnovi početni impuls daje uvijek autosugestija pacijenta, vjerujem, u svim slučajevima tzv. «spontane remisije», poduprta odgovarajućim pozitivnim stvarima i vjerom u djelotvornost metode i izlječenje. Spontana remisija dakle ne predstavlja povlačenje bolesti samo od sebe, već prisiljava organizam na borbu sa bolešću i efikasno samoizlječenje pomoću supstanci prisutnih u samom organizmu. Isti je slučaj, dakako, i sa mnogobrojnim evidentiranim religijskim iscjeljivanjima. I u ovom slučaju potiče se organizam oboljelog da se izlječi sam.

Molitve, u raznim religijama, možda se ne mogu smatrati tehnikom izmijenjenog stanja svijesti, ali kod određenog broja vjernika, prvenstveno onih na višem spiritualnom nivou, zacijelo do takve promjene dolazi. «Praksom molitve mogu se postići više razine mističnog iskustva», tvrdio je William James. Govorećio djelovanju molitve, navodi kako se «energija koja bi bez molitve ostala vezana, molitvom oslobađa te djeluje u nekom dijelu svijeta činjenica, bio taj dio objektivan ili subjektivan». U nastavku James pak citira psihologa Frederica W. H. Myersa. «Iz spiritualnog svemira dolazi energija koja održava materijalni svemir, energija od koje je život svakog pojedinačnog duha.» O molitvi Myers kaže da ona «nije isključivo subjektivna, a to znači da dok se molimo sposobnost upijanja spiritualne moći ili milosti stvarno raste». Ovo mišljenje o kozmičkoj energiji ili prani potpuno je sukladno s indijskom

filozofskom tradicijom, po kojoj je prana ta energija koja oživljava i prožima materiju. Vidi se i sličnost s postupkom meditacije u kojoj se također upija energija iz «spiritualnog svemira». Ja bih još dodao da postoji analogija i u autosugestiji, kojom taj proces pokreće. Dok kod meditacije taj «okidač» predstavlja mantra, u molitvi je to samo molitveni tekst, ili pak predstavlja predodžba nekog sveca, Isusa ili samog Boga. Po ovom mehanizam djelovanja molitve ne bi bio u načelu bitno drugačiji od onog u drugim tehnikama promjene stanja svijesti. Razlika jest u tome što na molitvu – molbu vjernici relativno često dobiju odgovor u vidu ispunjenja njihovih zamolbi. James navodi interesantan slučaj izvjesnog Georgea Mulera, kao ekstremnog načina na koji se može voditi molitveni život. Muler je imao iznimno uspješnu karijeru, kao organizator rasparčavanja Biblije, misionarskog rada, osnivanja sirotišta i škola. Tijekom vrlo duge duhovne službe uspio je prikupiti ogromne novčane priloge, koji su omogućili tako plodnu djelatnost. Da bi ostvario svoje želje, uvijek se molio izravno Bogu, a zanimljivo je da su primjerice sredstva za sirotišta poput hrane i ogrijeva uvijek stizala na vrijeme. Muler je govorio kako vjeruje da ga Bog čuje. Ovdje se nameće pitanje, o kakvom se mehanizmu tu radi, tj. kod ovakvih učestalih odgovora na molitve. U skladu s recentnom teorijom kaosa, čini se da su u pitanju tzv. čudni atraktori, dakle oni koji uređuju odnose u nekom neuređenom procesu, koji unatoč naizgled slučajnim događajima ima značajke stabilnosti i samoorganiziranosti.

Trans ili ekstaza još je jedno promjenjivo stanje svijesti najčešće vezano uz prakticiranje religioznih obreda. U kršćanskoj mistici, u platonskoj i indijskoj filozofiji to je stanje neposrednog sjedinjenja s Bogom, praćeno uživanjem beskrajne radosti. James veli: »U stanju što ga teolozi nazivaju raptus ili ushit, disanje i krvotok su tako smanjeni da se učitelji pitaju nije li možda duša privremeno odvojena od tijela.« Postoji izvjesna sličnost religioznog transa, sa stanjem u psihozama, o kojima će biti riječi kasnije. Primjerice, kod histerika nalazimo slične značajke poput ukočenosti pogleda, utonulosti u razmišljanje, nepokretnosti, neosjetljivosti. Razlika je, naravno u tome što se oni u religioznom transu kasnije vraćaju u normalno stanje svijesti. Ipak ima nekih mistika, ponajprije indijskih, koji mogu ući u stanje transa za jedno dulje

razdoblje. Tako primjerice Leadbeater u djelu «Čakre» navodi slučaj jogina pronađenog na otoku blizu Kalkute, koji je bio zarastao u granje i korijenje okolnog drveća, te drugog, koji je živio u okolici Allahabada, koji je na jednom kamenu prosjedio pedeset i tri godine.

Značajke ekstaze ima i sljedeća vrst tehnike promjene stanja svijesti, tantrička joga. Ima hinduističke korijene, no posebice se razvijala u budizmu, točnije nakon što je prodrila u Tibet, u 13. stoljeću. Tantrička je joga usmjerena prema samom tijelu, koja postaje mjestom svih viših spoznaja, kako navodi njemački religiolog Hans Kung u djelu «Kršćanstvo i svjetske religije». Pomoću čakri i psihičkih sila koje u njima prebivaju, dolazi do identificiranja makro i mikro kozmosa. Praktički tjelesnim sjedinjenjem jogina i jogine proizvodi se misao oslobođenja i ostvaruje jedinstvo sebstva i pojavnog svijeta. Na razini fiziologije, suvremena je znanost prilično detaljno opisala što se događa u tijelu tijekom spolnog odnosa. Dolazi do aktivacije dijelova i perifernog i središnjeg živčanog sustava. Autonomni živčani sustav, točnije parasimpatički podsustav sudjeluje, putem neurotransmitora dušičnog oksida u reakciji muškog spolnog organa i klitorisa. Simpatički podsustav regulira izljev sjemene tekućine iz prostate u mokraćni kanal, a u ejakulaciji glavnu ulogu imaju somatski živci u leđnoj moždini. Oni su smješteni od 2. sakralnog 4. sakralnog ganglija, kao i parasimpatički, u razini korijenske čakre. Simpatički živci protežu se od 11. torakalnog do 2. lumbalnog ganglija, što odgovara razini od pupčane do slezenske čakre. Dijelovi središnjeg živčanog sustava najodgovorniji za spolne reakcije u oba spola su hipotalamus (glavni centar za regulaciju spolnog ponašanja) i amigdala, tvorba u mozgu zadužena za čuvstvene reakcije. Centri za orgazam u leđnoj moždini povezani su s centrima u mozgu (jednako kao i čakre), što upravo i omogućuje kontrolu nad orgazmom u tantričkoj jogi. Cilj tantričkog spolnog odnosa jest dakle, ne samo produženje samog odnosa (kao i odgađanje ejakulacije) već i produljenje trajanja orgazma, tj. dovođenje tijela u ekstazu, što predstavlja ulazak u više stanje svijesti. Bit ovakvog spolnog odnosa jest o čuvanju energije. Naime, istjecanjem sjemene tekućine dolazi do gubitka energije neproporcionalno velikom u

odnosu na mali utrošak fizičke energije samim spolnim odnosom. Mada se u literaturi ne navodi, čini se da bi se moglo raditi o istjecanju naprijed navedene kundalini energije iz korijenske čakre. Kao što smo ranije vidjeli kod prakticanja sidhi tehnike ta je energija u stanju podići tijelo u zrak. Budući da je u istočnjačkim filozofskim sustavima seksualnost bila tretirana poput umjetnosti ili znanosti, također i u taoizmu susrećemo analogno tantri, tao seksualne mudrosti. Dr. Stephen Chang tako navodi da taoizam predviđa uporabu te (seksualne op. a.) energije da bi se uzvisila duhovnost, kako bi čovjek ispunio svoje tjelesne, mentalne i duševne aspiracije.

Navedene tehnike promjena stanja svijesti temelje se na manje-više prirodnim načinima. U najnovije vrijeme od kraja minulog stoljeća sve se više koristi i naprava za alteraciju svijesti, u anglosaksonskom govornom području zvana «Mind machines». Radi se najčešće o naočalama, koje proizvode posebne stroboskopske, tj. svjetlosne efekte emitirane u pravilnim vremenskim razmacima. Ovakva titranja u određenom ritmu djeluju na električne ritmove mozga, usklađujući se u frekvenciji. Istraživanja su pokazala da ovakva svjetlosna stimulacija ima daleko snažniju učinak od relaksirajuće glazbe. Drugi tip «moždanih strojeva» jesu slušalice, kojima se emitiraju određeni zvukovi, koji također utječu na funkcioniranje mozga. Jedna od varijanti ovoga uređaja jest da se na svako uho puštaju različite frekvencije, te onda u mozgu dominira ona frekvencija, koja predstavlja njihovu razliku. Na razini fiziologije, događaju se slične promjene kao kod prakticanja meditacije i drugih metoda relaksacije. Tako je zabilježen i porast supstanci povezanih s osjećajem zadovoljstva, poput neurotransmitora endorfina, dopamina i acitilkolina. Dakako, slične su promjene i na finijim razinama bioenergetskih kanala, čakri i aure.

Ovim pregledom različitih tehnika za postizanje viših stanja svijesti moglo bi se dodati i niz drugih, no u osnovi se ipak radi samo o varijantama već navedenih. Osnovna nit koja povezuje ove metoda jest da se mogu inducirati po volji osobe koja ih prakticira.

PROMJENA STANJA SVIJESTI POD UTJECAJEM OPOJNIH SREDSTAVA

U voljne promjene stanja svijesti, pored tehnika promjena svijesti, možemo ubrojiti i promjene stanja svijesti uslijed uzimanja različitih opojnih sredstava. Pod opojnim sredstvima podrazumijevamo one supstance koje se koriste kako bi se njima utjecalo na središnji živčani sustav u svrhu uklanjanja bola i postizanja euforičnog stanja, koje mogu uzrokovati ovisnost. Općenito govoreći, ljudi su skloniji posegnuti za opojnim sredstvima nego prakticirati neku od tehnika promjena stanja svijesti. Razloga ima više, a možda su najvažniji – vrlo brzi učinak i produženo djelovanje opojnih sredstava, veći stupanj ekscitacije ili pak opuštenosti i mogućnost primjene u objektima za zabavu (barovi, disco-klubovi i dr.). Na žalost mnogi konzumenti ovo pretpostavljanje opojnih sredstava tehnikama promjene svijesti plaćaju fatalnim posljedicama nuzučinaka, osobito nakon dugotrajnog korištenja.

Opojne droge obično se dijele, obzirom na njihov učinak na lake i teške. Lake droge u pravilu izazivaju lakši oblik ovisnosti, psihičku ovisnost. Osoba koja pokazuje psihičku ovisnost, još uvijek je u stanju apstinirati, za razliku od onih s fizičkom ovisnošću, kod kojih je metabolizam naviknut na drogu, pa je apstinencija povezana sa čitavim nizom simptoma, i oni u većem broju slučajeva uzrokuju nemogućnost odvikavanja od opojnih sredstava. Još je jedna značajka vezana za drogu općenito tj. stalno povišenje praga tolerancije, što znači da su organizmu potrebne sve veće količine kako bi se postigao isti učinak, odnosno stupanj učinka. Karakteristično je za sve vrste opojnih droga postizanje euforičnog raspoloženja u većoj ili manjoj mjeri, a svaka od njih ima svoje vlastito, specifično djelovanje, koje se opet može razlikovati i od osobe do osobe, ovisno o njenoj psihičkoj i tjelesnoj konstrukciji.

Marihuana je droga koja se dobiva od biljke kanabis, točnije od njegovih sušenih listova i cvjetnih vršaka. Uživanje droge, pored euforičnog raspoloženja, uzrokuje i osjećaj sreće i opuštenosti, druželjubivosti i govorljivosti, disocijaciju ideja i poremećaj u

doživljavanju vremena, pri kojem se čini kao da vrijeme «stoji» ili prolazi vrlo sporo. Ova posljednja značajka upućuje na vezu između izmjenjivih stanja svijesti.

U trenutku oslobađanja od fizičkih ograničenja, veli on, bez obzira da li se to događau snu, transu ili smrti, počinje se koristiti transcendentno mjerenje vremena koje nema ništa zajedničko s uobičajenim fizičko – logičkim vremenom. O vremenu, Leadbeater postavlja pitanje postoji li ono uopće, ili pak predstavlja samo ograničenje naše niže svijesti. Sve ono što nazivamo vremenom – prošlost, sadašnjost i budućnost – predstavlja isključivo vječno «SADA», zaključuje on. Možda bi mogli postaviti hipotetičko pitanje, specifično za korištenje marihuane, ali i druge droge, LSD-a, ne dolazi li sa njihovim korištenjem u vezu s našim finim razinama astralnim i mentalnom? Za stanje izmijenjene svijesti konzumiranjem (pušenjem) marihuane odgovoran je kemijski sastojak THC (tetrahidrokanabinol). Ova tvar zaslužna je i za negativne učinke korištenja droge. Od trenutačnih to su: suha usta, ubrzani rad srca, poremećaj koordinacije pokreta i gubitak ravnoteže, te produženo vrijeme reagiranja, kao i širenje krvnih žila i crvenilo u očima. Dugoročne posljedice konzumiranja marihuane uključuju smanjenje razine testosterona u muškaraca i njihovo povećanje kod žena, štetan utjecaj na kratkoročno pamćenje, smanjivanje sposobnosti T-stanica za obranu organizma od infekcija. Ovdje imamo paradoksalnu situaciju da iako konzumenti marihuanu rabe (između ostalog) i kao sredstvo za smanjenje stresa, u konačnici ona oštećuje imunitetni sustav upravo poput samog dugotrajnog djelovanja stresa. Smetnje u pamćenju uzrokuju oštećenja na hipokampus djelu mozga uključenog u procesu pamćenja. Ponovno se nameće analogija s dugotrajnom izloženosti stresu, budući da i on izaziva također oštećenja hipokampusa. O štetnom utjecaju droga pisao je i Leadbeater, još pred stotinjak godina, kada još nije bilo nikakvih znanstvenih istraživanja s njima u vezi. On je smatrao da prilikom razgradnje opojnih supstanci u organizmu, oni prelaze na finije razine i oštećuju ih, te smanjuju protok bioenergije kroz tijelo. Slično djelovanje kao marihuana, mada u većem omjeru, ima droga hašiš, zbog veće koncentracije THC-a.

Djelom podudareno djelovanje s marihuanom ima droga LSD (dietilamidlizerginska kiselina). Ovu supstanciju prvi je sintetizirao švicarski farmaceut Albert Hofmann 1938. a istom je pet godina kasnije ustanovio njeno halucinogeno djelovanje, slučajno progutavši malo od te tvari. Droga se dakle dobiva sintetičkim putem, od lizeriginske kiseline, produkta koji se dobiva hidrolizom alkaloida ražene glavice, gljiva-parazita na raži. Konzumiranje LSD-a izaziva osjećaje snažne uznemirenosti i blage ošamućenosti; delirij s uzbudljivim fantazijama i fantastične vizije izvanredne uvjerljivosti, s intenzivnom kaleidoskopskom igrom boja; potpuno izobličenje stvarnosti, poremećaj rada osjetila i gubitak svijesti o prostoru; doživljavanje vremena je izmijenjeno tako da se čini da protječe ekstremno polagano. Vizije u LSD seansama sadrže vrlo lijepe slike koje po svojoj strukturi podsjećaju na tzv. Mandelbrotov skup u fraktalnoj geometriji. Fritjof Capra u djelu «Mreža života» (1996.) pretpostavlja da su fraktalni obrasci karakteristični za LSD iskustva urođeni ljudskom mozgu. Budući da su se pojavili na sceni približno u isto vrijeme 60-tih godina prošlog stoljeća, fraktalna geometrija i LSD, mogli bi predstavljati pojavu sinkroniciteta kakvih je bilo često u pojavi ideja, smatra Capra. Detaljna istraživanja u vezi djelovanja LSD-a proveo je sedamdesetih godina američki psihijatar Stanislav Grof i došao do zaključka kako ova droga djeluje kao pojačivač ili katalizator urođenih mentalnih procesa. Ovaj je znanstvenik ispitivao djelovanje LSD-a kod neizlječivih bolesnika, u kontekstu psihoterapije. Primijenio je četiri različita stadija u seansama. U prvome dolaze do izražaja sinestetički efekti i percepcija svakojakih oblika i boja, zatim u drugome proživljavanje epizoda autobiografskog karaktera, prožete fantazijom. U trećem stadiju su iskustva vezana uz biološko rođenje, proces starenja i smrti. Četvrti stadij donosio je neobično iskustvo proširivanja svijesti i nadilaženja ograničenja vremena i prostora, te doživljavanja jedinstva s kozmosom. Ovdje je jasna paralela s izmijenjenim stanjem svijesti kod meditacije, a kao što ćemo kasnije vidjeti, i s nekim oblicima psihoze, te ESP fenomenima, primjerice doživljaj «tik do smrti». Mada Capra govori o «obscima urođenim ljudskom mozgu», smatram da se ipak radi o suptilnim razinama nesvjesnog,

odnosno mentalnog tijela, s kojima dolazimo u dodir korištenjem LSD-a. Uživanje ove droge ima i negativne efekte. Zanimljivo je da, iako se brzo izlučuje iz organizma (u roku od dva sata) djelovanje na ponašanje traje i do 10 sati, dok se pojedini efekti mogu manifestirati tjednima i mjesecima nakon uzimanja (tzv. «flash back»). Od kratkotrajnih negativnih posljedica možemo spomenuti ubrzano bilo, povišeni krvni tlak, drhtanje, nepravilno disanje, gubitak teka, strah od gubitka razuma, a od dugotrajnih već spomenuti flash back, koji može biti vrlo uznemirujući.

Ova pojava je za sada znanstveno nerazjašnjena, a čini se da bi mogla biti riječ o povremenim provalama iz nespješnog, baš kao i u psihotičnim stanjima. Djelovanje srodno LSD-u imaju i drugi halucinogeni, primjerice meskalin (djelatni sastojak biljke pejatl) i psilocibin (alkaloid iz gljive: *Psilocibe mexicana*).

Još jedna droga novijeg datuma, ecstasy, također ima halucinogeno djelovanje, međutim, samo ovisno o dodacima u tabletama, a u načelu je ipak psihostimulativna droga. Pronađena još prije prvog sv. rata nije se široko primjenjivala sve do 80-tih godina prošlog stoljeća. Kao i ostale droge i ecstasy dovodi konzumenta u stanje euforije, zatim povećava prisnost, poboljšava interpersonalni odnos, potiče svjesnost o estetskom. Tijekom djelovanja droge svijest cijelo vrijeme ostaje bistro budna, ne gubi se kontrola nad vlastitim postupcima i osjećajem realnosti. Osjećaji ekstatične ugone traju od četiri do šest sati. Amfetaminski dio droge dovodi do oslobađanja energije, dok eventualni halucinogeni dodatak pojačava zvučnu i svjetlosnu percepciju. Zbog svojstva poticanja druželjubivosti i prisnosti koristi se među mladima na tzv. rave zabavama čineći da se konzumenti osjećaju kao dio velikog plemena, a njegov ples podsjeća na plemenski ritual. Ovdje se ipak nameće usporedba s istraživanjima Levy-Bruhla. Primitivni čovjek, veli on, živi u svom svijetu sa svojim «participation mystique» gdje među subjektom i objektom ne postoji ona posvemašna odjelitost kao u našem racionalnom intelektu. Tako i suvremenim rave zabavama na neki način odiše na praiskonska sjedinjenost, kao u plemenskim ritualima. Drugim riječima, postize se ekstaza, osjećaj ljubavi i emocionalne povezanosti s ostalim

sudionicima. Repetitivni i hipnotički utjecaj glazbe, s naglašenim ritmom, uvelike tome pridonosi, tako da se prožimaju učinci droge i muzike na rave partyjima, neobično popularnim među današnjom mladeži. Ova droga ima dakako i svoju tamnu stranu. Nakon prestanka djelovanja dolazi do depresije, anksioznosti konfuzije. Ekstasy može prouzročiti i napetost mišića, mučninu, nesvjestice. Izrazito znojenje može dovesti i do dehidracije. Nakon dugotrajne uporabe javlja se i nesanica, zaboravljivost, smetnje pri razmišljanju, srčana aritmija, impotencija ili problemi s ejakulacijom. Na kemijskoj razini, korištenje estasyja potiče prekomjerno emitiranje neurotransmitora serotonina, što dovodi do stvaranja peroksida i oštećenje moždanih stanica. Djelovanje srodno ovoj drogi imaju razne vrste amfetamina, kao što su benzedrin, deksedrin i metedrin.

Psihostimulativnim drogama pripada i kokain. Ovo je glavni alkaloid iz lišća koke, južnoameričke biljke porijeklom iz Perua. Kokain djeluje vrlo brzo, gotovo trenutačno nakon ušmrkavanja. Ima reducirajući učinak na bol, donosi konzumentu povećanu senzornu svjesnost i doživljaj 30-minutne euforije. Zatim utječe i na povećanje seksualne želje, daje osjećaj samopouzdanja, dobrog raspoloženja i nepobjedivosti. Ukupno djeluje između jednog i dva sata, ovisno o dozi, a vrlo brzo dovodi do psihičke, a i fizičke ovisnosti budući da se radi o teškoj drogi. Prekomjerna doza uzrokuje osjećaj hladnoće, mučninu i nesanicu. Može dovesti do paranoičnog sloma, te karakterističnih halucinacija insekata koji mile ispod kože. Kronična uporaba ove droge uzrokuje povišenu iritabilnost, slabljenje društvenih veza, paranoidno mišljenje, te poremećaje spavanja i hranjenja.

Po svoj prilici najopasnija vrst droge danas jest heroin. Pripada skupini opijata zajedno sa drugim supstancijama i preparatima narkotičkog djelovanja koji se dobivaju iz opijuma, produkta iz nezrelih plodova bijelog maka, *Papaver somniferum*. Njemački farmaceut Serturmer je 1805. godine izolirao iz opijuma morfin, djelotvorno analgetičko sredstvo. Postupkom acetiliranja (grijanjem s octenom kiselinom) morfin se kemijskom reakcijom pretvara u heroin, što je bilo otkriveno još 1874. godine. U početku

se nije znalo za štetne učinke droge, tako da je heroin primjerice korišten u sirupima protiv kašlja ili lijeku protiv zubobolje, kao i u brojnim drugim lijekovima koji su se dobivali bez recepata. Kao i većina ostalih opojnih droga i heroin se počeo masovno koristiti tek u 60-tim godinama prošlog stoljeća. Svi opijati imaju učinak euforije, pospanosti, sanjarenja i ponekad manjak koordinacije. Heroin odmah nakon intravenoznog ubrizgavanja donosi osjećaj tople, preplavljujuće ekstaze (tzv. «flash»). Zatim dolazi do olakšanja, potpunog oslobađanja od boli i ravnodušnosti prema svemu. Osoba pod djelovanjem heroina je pospana, zjenice su joj jako sužene i nije voljna biti tjelesno aktivna. No ubrzo se pojavljuju i negativni efekti uživanja heroina, tako da se unutar osam sati od ubrizgavanja injekcije javljaju bolovi u mišićima, kihanje, znojenje, suženje očiju i zijevanje. U slijedećih 36 sati javljaju se simptomi apstinencijske krize, kao trzaji mišića, grčevi, zimica koja se izmjenjuje s prekomjernim crvenjenjem i znojenjem, povišenju pulsa i krvnog tlaka. Ovisnik nije u stanju spavati, povraća, ima proljev. Ako konzument uspije izdržati desetak dana, može prestati fizička ovisnost, no onda se u pravilu javi psihička ovisnost koja ga primorava da ponovno uzme drogu.

U skupini sedativa, pored organskih narkotika – opijuma i njegovih derivata, pripadaju i sintetički barbiturati – primjerice pentobarbital, sekobarbital i amobarbital. Oni se u medicini koriste kao sredstva s izrazitim hipnotičkim i sedativnim djelovanjem. Otkriveni su 1862. godine, a u liječenju se koristi od 1903. godine. Barbiturati opuštaju mišiće i u malim dozama proizvode blago stanje euforije. Prekomjerne doze mogu izazvati nerazgovjetan govor, nesiguran hod, narušenost prosuđivanja koncentracije i sposobnosti za rad. Konzument može izgubiti emocionalnu kontrolu i postati razdražljiv i borben prije nego padne u duboki san. Jako velike doze mogu biti smrtonosne, osobito u kombinaciji sa alkoholom. Dugotrajna prekomjerna uporaba može oštetiti mozak i dovesti do deterioracije ličnosti.

Među mladima, osobito pučkoškolcima raširen je oblik ovisnosti inhaliranjem, ušmrkavanjem, prvenstveno ljepila, ali i drugih sredstava koja se primjenjuju u tehnici, kao: boja, lakovi,

aceton, plin za upaljače, benzin i dr. Udisanje ovih tvari u većoj ili manjoj mjeri utječe na svijest i mijenja je. Efekti ovakvog inhaliranja su: povišeno uzbuđenje, lagana euforija u ponašanju, veselost i osjećaj snage i svemoći. No, nakon otprilike pola sata jave se i negativni efekti poput omamljenosti, suženja očiju, slabijeg vida, zujanja u ušima, poremećene ravnoteže.

Sve opojne droge, kao što smo vidjeli, proizvode određeno izmijenjeno stanje svijesti s većim ili manjim stupnjem euforičnog raspoloženja, ovisno o jačini i sastavu narkotika. Čini se također da sve droge dovode konzumenta u dodir sa suptilnim razinama mentalnog tijela nesvjesnog, proizvodeći učinke prividno drukčijeg protjecanja vremena ili pak mističnog jединства s okolinom, pa i cijelim svemirom.

No, osim što djeluje kao sredstvo za promjenu stanja svijesti, opojne droge su ujedno i otrovi, po porijeklu biljni ili sintetički, a po načinu djelovanja nervni otrovi. Ako usporedimo djelovanje nervnih bojnih otrova (suženje zjenica, pojačan rad suznih žlijezda, znojenje, kašalj, grčevi, slabost mišića, ubrzani rad srca i povišenje krvnog tlaka) s onima već navedenim simptomima sustezanja od heroína vidimo da nema bitne razlike, mada bojni otrovi u pravilu brže pokazuju svoje negativne učinke i nemaju onih «pozitivnih», stimulativnih ili sedativnih efekata poput opojnih droga. Veliki dio droga po svom su sastavu alkaloidi, dakle kemijski srodnici neurotransmitora, koji su velikim dijelom aminokiseline. Kratkotrajni učinak tih tvari, građenih od najčešće četiri osnovna elementa koja čine ljudsko tijelo (ugljika, vodika, kisika i dušika) jest pozitivan. Budući da djeluju u sinergiji s neurotransmitorima, tj. alkaloidi postižu relativno brzo euforično izmijenjeno stanje svijesti, kakvo uglavnom nije moguće postići tehnikama promjene svijesti. No, dugoročno te tvari oštećuju osjetljive neurone u mozgu, osobito završne kvržice aksona i dendrite, dakle mjesto djelovanja neurotransmitora. Receptori (na poutsinaptičkom neuronu) uglavnom se oštećuju prekomjernom transmisijom neurotransmitora ili pak vezivanjem za njih neprirodnih molekula alkaloida THC-a, MDMA i drugih kemijskih tvari koje čine opojne droge, a po sastavu su, kao što smo rekli, slični samim

neurotransmitorima. Budući su neuroni jedine stanice u organizmu koje se ne obnavljaju, oštećenja su ireverzibilna, i upravo je to ono fatalno za konzumenta. Naravno, dolazi i do oštećenja niza organa, a u prvom redu jetre koja metabolizira otrovne sastojke droga.

Alkohol se rijetko smatra drogom, no on uistinu jest droga i djeluje kao depresor na središnji živčani sustav, smatraju američki psiholozi Gerald C. Davison i John M. Neale. Obično se pod alkoholom podrazumijevaju pića čiji je glavni sastojak etanol, bezbojna tekućina ugodna mirisa. Alkohol se dobiva vrenjem pomoću kvasca, iz šećernih i škrobnih sirovina. I alkohol, kao i druge vrste droge, za vrlo kratko vrijeme proizvodi izmijenjeno stanje svijesti. Osoba se osjeća ugodno opušteno, samouvjerenost. Anksioznost se smanjuje, povećava druželjubivost i nestaju inhibicije u ponašanju. Alkohol se vrlo brzo apsorbira u krvi, manji dio direktno kroz stjenku želuca, a veći dio iz tankog crijeva. Krvnim žilama alkohol dolazi do mozga, ulazi u živčane stanice, utječe na metabolizam neurona, a dugoročno oštećuje moždane neurone. Ugodno stanje izmijenjene svijesti postiže se vezivanjem neurotransmitora neuropeptida na receptore u kori velikog mozga. Mada se u literaturi obično govori o suženoj svijesti, uslijed konzumiranja alkohola mislim da se ovo odnosi samo na racionalni dio svijesti, dok se onaj emocionalni zapravo širi, omogućavajući izražavanje inače inhibiranih emocija. Kao što kaže W. James: «Treznoća umanjuje; razlučuje i kaže ne; pijanstvo širi, sjedinjuje i kaže da». O stanju svijesti uslijed konzumiranja alkohola on veli da je dio mistične svijesti, te da naše mišljenje o njoj mora biti smješteno unutar našeg mišljenja o toj većoj cjelini. Recentno je otkriveno da, na kemijskoj razini, sklonost k alkoholu uzrokuje niska razina tzv. GABA neurotransmitora, što se emocionalno očituje kao stanje tjeskobe. Ove osobe sklone su alkoholu, koji razine ovog neuroprijenosnika poništava i na taj način uklanja osjećaj tjeskobe. Dugoročno, redovito konzumiranje većih količina alkohola donosi niz oštećenja živčanog sustava, jetre, oštećenje endokrinih žlijezda i pankreasa, zatajenje srca, hipertenziju, kapilarne hemoragije te reducira učinkovitost imunološkog sustava, kao što je potvrđeno u mnogobrojnim studijama. U tijeku alkoholizma, može se javiti psihički poremećaj delirium tremens,

koji zapravo već pripada skupini o kojoj će biti govora u slijedećem odjeljku. Kod ovog psihičkog oboljenja, pored ostalih simptoma, javljaju se i halucinacije, vrlo slične onima kao kod konzumiranja kokaina. Uz slušne halucinacije, česte su i halucinacije u obliku malih životinja i insekata koji plaze po koži bolesnika ili ga okružuju sa svih strana. Halucinacije su karakteristične za sve četiri skupine izmjenjivih stanja svijesti, i u pravilu se radi o provalama iz nespješnog.

PROMJENA STANJA SVIJESTI USLIJED PSIHIČKIH POREMEĆAJA

Psihički poremećaji, i to u pravilu oni teži, psihoze, dovode do spontanih promjena u stanjima svijesti, za razliku od onih opisanih u prethodnim poglavljima, gdje do promjene svijesti dolazi vlastitom voljom. Do ovakvih poremećaja dolazi pretežno u adolescentnoj ili mlađoj odrasloj dobi, mada ponekad kao primjerice kod autizma, on može nastati već u ranom djetinjstvu. Zajednička crta svih ovakvih, «pomaknutih» stanja jest da su bila uzrokovana provalama iz nesvjesnog, po mišljenju psihoanalitičara, sljedbenika Freuda i Junga. Često citirani William James govori o «provalama iz podsvijesti», međutim na prijelazu iz 19. na 20. stoljeće ova dva pojma još nisu bila izdiferencirana. Uglavnom, on smatra da vjerski misticizam i onaj u psihozi, izviru na istoj mentalnoj razini, u subliminalnom području, kako je on naziva. Ove provale iz nesvjesnog koje izazivaju psihotična stanja, dakako ne nastaju sama od sebe. Istraživanja su otkrila da su geni i nasljeđe samo disponirajući, a ne i determinirajući čimbenik. Ono što je potrebno za pretvaranje dispozicije u opažljivu patologiju jest stres. Ovisno o jačini stresa i (ne)otpornosti organizma doći će do poremećaja. Mišljenja sam da se otpornost ne odnosi samo na tjelesni supstrat, živčani i endokrini sustav čovjeka, već u prvom redu na protok bioenergije i auru, energetski omotač tijela. Drugim riječima, osobe niske razine bioenergije i oštećene aure neće biti otporne na stres. C. W. Leadbeater u djelu «Čakre» navodi da bilo koja iznimno jaka emocija može oštetiti suptilnu razinu astralnog tijela i na taj način «dovesti čovjeka do ludila».

Shizofrenija je psihotični poremećaj s vrlo velikim kognitivnim, emocionalnim i bihevioralnim smetnjama. U mišljenju, ideje nisu povezane, percepcija je manjkava, motorička aktivnost poremećena, a osjećaji su povišeni ili neprimjereni. Shizofreni se bolesnici veoma razlikuju među sobom, jer imaju vrlo heterogene simptome. Simptomi su podijeljeni i u dvije skupine; pozitivne i negativne. Pozitivni simptomi čine ispade, poput halucinacija, deluzija i bizarnog ponašanja. Halucinacije, osjetna iskustva u odsutnosti bilo kakvog izvanjskog podražaja, ima većina shizofreničara, i one

su u prvom redu slušne. Neke su vrlo karakteristične, kao primjerice one čujnih misli, glasova koji raspravljaju i komentiraju. Mada je ranije rečeno da do ovakvih kognitivnih poremećaja dolazi zbog provale iz nesvjesnog, osobno mislim da su slušne halucinacije izuzetak i da nastaju «uključivanjem» na frekvenciju moždanih valova osoba koje ih odašilju. Ne radi se naravno, o namjernom usađivanju misli u mozak subjekta, već se to zbiva pomoću kaotičnih atraktora. Prema teoriji kaosa, oni uređuju procese u naizgled potpuno kaotičnim događajima. A takvi i jesu uglavnom procesi na subatomskej razini. Razlika između shizofrene osobe i osobe s ESP sposobnostima jest što je ova potonja u stanju vratiti se u normalno budno stanje svijesti. Sličnost je pak u tomu što su i jedna i druga osoba hipersenzitivne. Kod smetenog govora ili poremećaja mišljenja shizofrenih bolesnika riječ je, naprotiv, o provalama iz nesvjesnog. Upravo kao što kod snova dolaze nekoherentni nizovi slika, tako u ovom slučaju dolazi do nekoherentnog govora, zbrkanog, nesuvislog i naizgled besmislenog. Mislim da je usporedba sa snovima prikladna, jer je zapravo isti mehanizam po kojem se slike iz nesvjesnog pretvaraju u simboličke snove, a kod shizofrene osobe, u simbolički govor. Naime, držim da se ovaj govor mora analizirati po istim načelima kao i snovi, kako bi se došlo do njegova nesvjesnog značenja. Iz nesvjesnog dolaze i deluzije poput ideja proganjanja, somatske pasivnosti, poremećenih misli, te nametnutih osjećaja, čina i poriva. Što se tiče negativnih simptoma, radi se o deficitima ponašanja. Avolicija jest gubitak energije i nedostatak zanimanja za uobičajene rutinske aktivnosti. Alogija se izražava u siromaštvu govora, te njegova sadržaja. Anhedonija jest nesposobnost doživljavanja zadovoljstva. Osjećajna otupljenost odnosi se na isprazan pogled, mlohav izraz lica, monoton govor. Međutim, bolesnikova unutaranja iskustva ne moraju biti osiromašena. Od ostalih simptoma valjalo bi spomenuti primjerice povećanje aktivnosti ili pak katatoničku nepokretljivost, neprimjereni afekt ili druge ili druge oblike bizarnog ponašanja.

Postoji nekoliko podtipova shizofrenije. Kod rastrojene ili dezorganizirane shizofrenije simptomi obuhvaćaju halucinacije i deluzije. One mogu biti spolne, hipohondrijske, religijske ili ideje

proganjanja. Osobito su zanimljive religijske ideje u shizofreniji. Pojedini su psihijatri u 19. stoljeću pripisivali sve vjerske mistične ideje sferi patoloških pojava, i psihotičnim stanjima. No, W. James smatra kako «viši mistični uzleti sa svojom pozitivnošću i neočekivanošću zacijelo nisu izazvani samo takvim negativnim stanjima». Religiolog Mircea Eliade veli pak da su se kod modernog čovjeka, koji se proglašava za areligioznog, religija i mitologija «sklonile» u tmine nesvjesnog. Dakle, sadržaj nesvjesnog dijela naše psihe sadrži arhetipove koje pripadaju kolektivnoj prošlosti, pa tako i religijskoj. Neki su se psihoanalitičari pozabavili upravo tematikom religijskog preobražaja u shizofrenih bolesnika. Psihijatar Dušan Jevtić tako u djelu «Religiozna shvatanja duševno bolesnih» obradio je iskaze kronično shizofrenih osoba, s oskudnim obrazovanjem. Neki od iskaza doista začuđuju svojom dubinom, a jedan od njih čak od u mnogome nalikuje stihovima iz Rgvede zbirke himni bogovima drevne indijske religije. Problematiku religioznog obraćenja u psihozi obradio je i njemački psihijatar H. J. Weitbrecht. U djelu «Beitrage zur religionspsychopathologie». On pravi također značajnu razliku između patološkog i abnormalnog. Patološki, po njemu jest abnormalno, no ne i obrnuto. Psihoanalitičar V. Jerotić smatra kako bi psihopatologija morala biti odvojena od psihologije abnormalnosti, budući da u potonje spadaju i primjerice mistički doživljaji ili parapsihološki fenomeni. U iskazima religiozno obraćenih shizofrenih pacijenata Jerotić vidi i pozitivnu crtu i pojašnjava kako je pokušaj ponovnog buđenja ovih sadržaja iz arhetipskih dubina nesvjesnog zapravo pokušaj pružanja samopomoći.

Osim dezorganizirane ili rastrojene shizofrenije, postoje još dva podtipa. Za katatonu shizofreniju karakteristični su motorički poremećaji koji variraju između ukočene nepokretnosti i divlje uzbuđenosti. Ovi su bolesnici negativistički nastrojeni i česta su ekscitirana stanja u kojima pacijent nesuvislo govori, viče, a istodobno neprekidno i vrlo uzbuđen hoda. Obilježje paranoidne shizofrenije jesu razne vrste deluzija. Vrlo često radi se o idejama proganjanja, no zastupljene su i ideje veličine, ideje referencije, te sumanuta ljubomora. Freud je pokušao objasniti i deluziju proganjanja i deluziju veličine nesvjesnim potiskivanjem

homoseksualnog poriva. Ideje referencije također su zanimljive. Shizofreni bolesnici često povezuju beznačajne koincidencije, te ih ugrađuju u svoju sumanutu konstrukciju, a tako pripisuju i osobno značenje trivijalnim aktivnostima drugih ljudi. Ove bi se ideje, bar dijelom, možda mogle razumjeti jungovskim pojmom sinkroniciteta. Po Jungu, sinkronicitet jest vremensko podudaranje dvaju ili više uzročno nepovezanih događaja koji imaju isto ili slično značenje. Shizofrenici također povezuju uzročno nepovezane događaje ili koincidencije, ugrađujući ih u svoj sustav. A riječ je u stvari u djelovanju kaotičnih atraktora, koje shizofrene osobe jednostavno pogrešno interpretiraju.

Etiologija shizofrenije već se dugo pokušava objasniti i biokemijskim čimbenicima. Istraživanjima se do sada ustanovilo kako je ovaj psihički poremećaj povezan s aktivnošću neurotransmitora dopamina. Do dopaminske terapije došlo se na poseban način, promatranjem učinaka tijekom fenotijazina. Primijećeno je da lijek smanjuje aktivnost dopaminskog sustava vezujući se na postsinaptičke receptore dopaminskih putova, blokirajući ih na taj način. Induktivno se došlo tako do zaključka da je shizofrenija posljedica pretjerane aktivnosti dopaminskih moždanih putova. Fenotijazin također služi kao antidot u amfetaminskoj psihozi, blokirajući vezivanje amfetamina na dopaminske receptore. Ovo je dodatni, mada opet neizravni dokaz u prilog dopaminskoj teoriji. Novija su pak istraživanja dovela teoriju do svojevrzne dihotomije. Naime, ispostavilo se da do pretjerane dopaminske aktivnosti dolazi samo u središnjem dijelu mozga, mezolimbičkom putu, dok je kod neurona prefrontalne moždane kore uočena naprotiv dopaminska hipoaktivnost. Ovo pokazuje da dopaminska hiperaktivnost u mezolimbičkom putu uzrokuje pozitivne simptome, a dopaminska hipoaktivnost u prefrontalnoj moždanoj kori negativne simptome shizofrenije. Ipak, ova teorija ne uspijeva objasniti neke raskorake između bihevioralnog i farmakološkog učinka fenotijazina, dakle relativno brzog blokiranja dopaminskih receptora u odnosu na ublaživanje simptoma tijekom razdoblja od nekoliko tjedana. Također, lijek je učinkovit, kad se koncentracija dopamina i aktivnost receptora smanjuje na vrijednosti manje od normalnih. Prema teoriji, već bi smanjivanje

na normalne vrijednosti trebalo imati učinak. Američki klinički psiholozi Gerald C. Davison i John M. Neale zaključuju, shodno tome da «vjerojatno nije potpuna teorije biokemijskih zbivanja u shizofreniji», napomenuvši uzgred da se dopaminska aktivnost možda promijeni nakon, a ne prije pojave poremećaja. Osim ovog poremećaja neurotransmitora, shizofrenici također pokazuju abnormalnosti u odnosu na lučenje nekoliko hormona hipofize, kao što su hormon rasta, gonadotropin i prolaktin. Ovo se događa upravo zbog dopaminske hiperaktivnosti u mezolimbickom putu, projiciranjem u hipotalamus. Preko hipotalamusa, naime, živčani sustav općenito utječe na endokrini sustav, a hipotalamus je i neposredno povezan s glavnom endokrinom žlijezdom hipofizom. Osoba smatra da su svi navedeni biokemijski procesi ipak samo posljedica, a da primarne uzroke treba potražiti na suptilnijim razinama. James Gleick u svom poznatom djelu «Kaos» navodi prijepor koji je nastao u publici nakon predavanja fizičara Bernarda Hubermana na prvom značajnom skupu posvećenom teoriji kaosa u biologiji i medicini. Huberman je u svom predavanju izložio model nasumičnih pokreta oka kod shizofrenika. Njegovo, pomalo mehanicističko objašnjenje, izazvalo je podozrivost kod jednog od sudionika, biologa koji je iznio svoje viđenje modela, potanko izloživši svoj realistički model funkcioniranja motornog aparata oka. Sukladno teoriji kaosa, postoje univerzalna svojstva sustava, no čini se, kod živih organizama ipak su nedostatna kako mehanistička, tako i isključivo fiziološka objašnjenja. Baš kao u cijelom tijelu, tako i u mozgu, a i u području oka postoji fina isprepletena mreža bioenergetskih kanala i svaki zastoj i poremećaj nužno će se odraziti i na disfunkciji pojedinog organa, u ovom slučaju oka. Bioenergija se kreće u skladu s teorijom kaosa, po načelu «uređenog nereda». Potrebno je naglasiti dakle, da se poremećaj na višoj razini neminovno odražava na nižu, fizičku razinu. Uostalom, i stav poznatog fizičara Roberta Shawa kako navodi Gleick, jest da «kaotični i gotovo kaotični sustav premošćuju jaz između makrorazmjera i mikrorazmjera».

Autistični poremećaj ima određenih sličnosti sa shizofrenijom, no ipak dovoljno vlastitih obilježja da bi se smatrao samosvojnim. Poremećaj karakterizira ekstremna osamljenost i ignoriranje bilo

kakvih izvanjskih utjecaja, početak u vrlo ranom djetinjstvu i istovremenu pojavu mentalne retardacije i epileptičkih napadaja. Ovaj sindrom prvi je identificirao američki psihijatar Leo Kanner 1943. godine kod skupine od jedanaestero djece, koja su imala ponašanje atipično za srodne poremećaje mentalne retardacije i shizofrenije. Usprkos ranim opisima Kannerera i drugih psihijatara poremećaj nije ušao u službenu dijagnostičku nomenklaturu sve do 1980. godine. Do tada se koristila dijagnoza «dječja shizofrenija», koja je sugerirala da se radi jednostavno o obliku shizofrenije s ranim početkom. Naime, smatralo se da su simptomi autizma tek mala varijacija negativnih simptoma shizofrenije. No, tijekom vremena došlo se do spoznaje da autistična djeca kad odrastu neće pokazivati primjerice simptome halucinacija i deluzija.

Autizam je vrlo specifični poremećaj i autori ranije navedenog dijela «Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja», Davison i Neale vele da je od kad je prvi puta zapažen, «kao da ima neku mističnu auru». Radi se doista o iznimno zagonetnom i zanimljivom poremećaju, a u prvom redu pojedine izdvojene intelektualne sposobnosti autističnih osoba i pored njihovog niskog koeficijenta inteligencije, naprosto zapanjuju. Tako je primjerice relativno često prisutan matematički talent, poput brzog množenja četveroznamenkastih brojeva ili pamćenje brojeva sa mnogo znamenka. Jedan takav osebujan primjer navode Davison i Neale, citirajući psihijatra Olivera Sacksa i njegov rad «Twins». U njemu je Sacks opisao slučaj autističnih blizanaca Johna i Miceala koji su unatoč niskom koeficijentu inteligencije (svega 60) pokazivali nekoliko vrsta intelektualnih sposobnosti usporedivih valjda jedino s računalima. U više su navrata tako nastupali na američkoj televiziji demonstrirajući svoju vještinu brzog odgovora na pitanje kojeg će dana u tjednu pasti određeni datum u dalekoj budućnosti, a isto tako i za daleku prošlost. Nadalje, oni su mogli opisati točno kakvo je bilo vrijeme ili koja su bila događanja u bilo kojem danu njihova života, od njihove četvrte godine na dalje. Sacks opisuje također jednu scenu, vrlo sličnu onoj iz filma «Kišni čovjek», kada je sa stola pala kutija šibica i rasula se po podu. Blizanci su u jedan glas uskliknuli «111», i ne samo to, već su nakon toga naizmjenično izgovorili tri puta broj «37», što je bio faktorirani broj šibica. No to

nije sve. Oni su imali još jednu začudnu sposobnost. Naime, međusobno su vodili takve numeričke razgovore u kojima su izmjenjivali tzv. primarne brojeve (brojevi koji se mogu podijeliti samo sa jedan ili samo sa samim sobom), i to brojevi od šest pa sve do dvadeset znamenaka.

Davison i Neale vele da autistični poremećaj usmjerava postojeće mentalne sposobnosti prema unutarnjim mentalnim igrama koje zaokupljaju vrijeme i usmjeravaju koncentraciju. No, na koji način «autistični učenjaci» dolaze do fantastičnih podataka za svoje matematičke igre, velika je zagonetka. Zbrajanjem i množenjem zacijelo ne, jer oni nisu u stanju obaviti ni najjednostavniju računsku operaciju. Na Sacksovo pitanje blizancima kako su uspjeli tako brzo prebrojiti šibice, oni su jednostavno odgovorili da su to – vidjeli. Malim induktivnim korakom moglo bi se zaključiti kako autističnim savantima njihovo stanje svijesti u stvari omogućava jednu posebnu vrst vidovitosti, koja prodire do njihovog vlastitog, a i kolektivnog nesvjesnog. A kolektivno nesvjesno, jednostavno – zna sve, pa tako i broj rasutih šibica, datum, prošli ili budući ili bilo koji drugi broj. Kolektivno nesvjesno je po C. G. Jungu, spremište svih iskustava koje su ljudi imali do sada kroz povijest i širi je pojam Freudovog nesvjesnog, koje obuhvaća impulse i energiju ida, kojih ego nije svjestan. Naravno da se sada postavlja i pitanje mehanizma prijenosa informacija sa suptilnih razina, mentalnog tijela (koje je istovjetno individualnom nesvjesnom, a u najizravnijoj vezi s kolektivnim nesvjesnim, jer na toj razini vlada jedinstvo i razlike između individualnog i kolektivnog nestaju) na razinu fizičkog mozga, odnosno strukture limbičkog sustava zvane hipokampus, zadužene za proces pamćenja.

Poznata je činjenica da su autistične osobe emocionalno daleke i ignoriraju očitovanje privrženosti. Oni tako i svoje doživljaje iznose jednoličnim i monotonim tonom, bez i najmanje primjese emocija. Sličnu emocionalnu ravnodušnost pokazuju i osobe kojima je odstranjena bademasta tvorba u mozgu, amigdala, zadužena za emocionalno pamćenje. No, autističnim je osobama amigdala uglavnom neoštećena. Mogli bi daljom analogijom

zaključiti kako je upravo preko amigdale fizički mozak povezan s astralnim tijelom, tijelom emocija. Kako je autistima na neki način omogućen direktan uvid u informacije iz mentalnog tijela, odnosno nesvjesnog, ne radi li se zapravo o oštećenju na astralnom tijelu, odnosno pukotinama u njemu koje dopuštaju takorekoć kompjuterski dotok informacija? C. W. Leadbeater u djelu «Vidovitost» navodi kako «najniže astralne razine ulaze u izravan dodir s najvišim fizičkim razinama, jednako kao što i najniže mentalne stvaraju izravnu vezu s najvišim astralnim razinama». Po njemu, sve više emocije, poput ljubavi, devocije, simpatije, koriste finije djeliće astralnog tijela, i shodno tomu, moglo bi se hipotetički pretpostaviti da kod autističnih osoba dolazi do oštećenja viših astralnih razina. U uvodu je već rečeno da svaka iznimno jaka emocija može nanijeti povredu astralnom tijelu. Pojedini psihijatri, primjerice Bruno Bettelheim pretpostavili su da dijete već u najranijem djetinjstvu, čak i svega nekoliko tjedana po rođenju, može percipirati neprihvatanje i općenito negativne emocije roditelja. Ovakvi rani emocionalni šokovi, čini se oštećuju suptilne razine i konzektivno uzrokuju disfunkciju amigdala na razini fiziologije. Dakako, do oštećenja dolazi i na druge načine, primjerice bolešću majke. Davison i Neale tako navode da je «zastupljenost autizma kod djece čije su majke preboljevale rubeolu tijekom trudnoće oko deset puta viša u odnosu na opću populaciju djece». Opća je karakteristika svih psihičkih poremećaja, pa tako i autizma, poremećaj u radu neurotransmitorskog sustava. Tako je kod autističnih osoba primijećena povezana razina serotonina u krvi. Kao i kod shizofrenije može se pretpostaviti da je neurotransmitska aktivnost tek posljedica, a ne primarni uzrok poremećaja.

Disocijativni poremećaji, slijedeća skupina, predstavljaju poremetnje u svijesti, pamćenju, kao i identitetu osobe. Osoba sa disocijativnim poremećajem ličnosti ima dvije ili više posve različitih ličnosti, a svaka od njih ima zasebne uspomene, oblike ponašanja i odnose. Ovi «entiteti» djeluju kao da postoje neovisno jedan o drugome, pojavljujući se i upravljajući sviješću u različitim razdobljima. Obično su dvojnici unutar osobe posve različite ličnosti, čak ponekad uzajamne suprotnosti. Tako primjerice, jedna

može biti ljevak, a druga dešnjak, mogu nositi naočale sa različitom dioptrijom i biti alergične na različite tvari. Glasovi drugih ličnosti (dvojnika) mogu se katkad odjekivati u njihovoj svijesti. Ovaj poremećaj ima začetke još u ranom djetinjstvu, no najčešće se dijagnosticira tek u adolescenciji. Radi se o rascjepu ličnosti, gdje se ona disocira na dva ili više odvojena sustava, za razliku od shizofrenije, gdje dolazi do rascjepa između spoznaje i efekata. Iako je DPI uvršten u službeni dijagnostički priručnik, pojedini znanstvenici su pokušali osporiti da se radi o stvarnom poremećaju zauzevši stav da je riječ zapravo o simuliranju bolesti. Postojanje ovog poremećaja, naime, proturječi uvriježenom shvaćanju o samo jednoj osobi unutar fizičkog tijela.

Primijećeno je kako je «psihoanalitička terapija vjerojatno najrasprostranjeniji oblik liječenja u slušaju disocijativnih poremećaja», kako to navode Davison i Neale. A prema psihoanalitičkoj teoriji, svi su disocijativni poremećaji primjeri masovnog potiskivanja, obično vezani uz neprihvatljive infantilne spolne želje edipalne faze. Ustanovljeno je da je veliki postotak pacijenata s disocijativnim poremećajem pretrpjelo tjelesno zlostavljanje i bilo prisiljeno na incest. Ovi traumatski događaji se, shodno tomu, moraju izbaciti iz svijesti, a to se događa odvajanjem od svjesnog doživljavanja čitavog jednog dijela ličnosti. Objasniti mehanizam nastajanja višestruke ličnosti nije ni malo jednostavan zadatak. Jesu li dvojnici unutar jednog fizičkog tijela doista druge osobe? Čini se i opet da nije moguće dati zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje bez zalaženja u mistične sfere. Meksički psiholog i filozof Samael A. Weor, obnovitelj gnostičkog pokreta, smatra kako je glede njegova unutaršnjeg stanja čovjek zapravo psihološki multiplicitet zbroj njegovih jastava. Ova se različita jastva oblikuju mislima. Tako se i u teozofskom učenju (C. W. Leadbeater) smatra kako misli koje se često ponavljaju mogu oblikovati forme, čiji vijek može varirati od nekoliko minuta do mnogo dana. Vidimo tako i na primjeru snova, da naše misli i želje oblikuju razna bića, muškarce i žene, koji ih onda simbolički predstavljaju. Kod disocijativnog poremećaja identiteta, dakle, oštećenje astralnog tijela uslijed traume omogućuje provalu formi, naših drugih jastava iz nesvjesnog, iz mentalnog tijela. Te forme bile su oblikovane još

prilikom izvorne traume, obično u djetinjstvu. Američki psihijatar E. L. Bliss smatra kako se disocijativni identitet, još u djetinjstvu uspostavlja procesom autohipnoze. Dakle praktički, traumatski se doživljaji registriraju u hipoidnom stanju, što je tvrdio još u 19. stoljeću Freudov učitelj Josef Breuer. Mada je Freud napustio hipnozu i okrenuo se tehnikama poput slobodnih asocijacija, drugi su terapeuti psihoanalitičke orijentacije nastavili korištenjem hipnoze, za regresiju u raniju dob, djetinjstvo, u potrazi za uzročnim čimbenicima problema. Međutim, neki od njih bili su ne malo iznenađeni kada su njihovi pacijenti, umjesto da se regresijom vrate u djetinjstvo, vratili u prošli život. O ovome izvješćuje parapsihologija Florence Wagner Mc Clain, u knjizi «Reinkarnacijske terapija». Mada o ovoj vrsti terapije, kojom se pacijent vraća u hipnotičke bivše živote, većina psihijatara nema visoko mišljenje, ipak začuđuje njena uspješnost, u prvom redu u nekim slučajevima neobjašnjivih fobija, primjerice od vatre ili pak opsesija, kao i u slučajevima neobjašnjivih spolnih ili rasnih predrasuda i mržnje. Čini se da ove osobe iz prošlosti, kojih se prisjećamo u regresiji, ipak nisu umjetno formirane poput ličnosti u disocijativnom poremećaju identiteta, pogotovo jer se za mnoge ličnosti provjeravanjem u povijesnim izvorima ustanovilo da su doista postojale.

Posve srodan poremećaj, na neki način i njegova varijanta, jest disocijativna fuga. Kod ovog poremećaja osoba postaje potpuno amnezična za prethodni život, i na dulje vrijeme «usvaja» drugu ličnost te obično otpuče u drugo mjesto. Uspostavljavajući ondje katkad vrlo složen društveni život. Tako je primjerice zabilježen slučaj kad je svećenik otišao u drugi grad i odjednom se počeo baviti privatnim biznisom. Nakon nekoliko mjeseci, čak je uspio steći popriličan imetak, kao da se tim poslom oduvijek bavio. Iznenada kao što je došao novi identitet, tako mu se i vratio stari identitet, tako da se vratio u svoj grad i normalno nastavio svećenički poziv, bez imalo svijesti ili sjećanja za svoj život poslovnog čovjeka u drugom gradu. Ipak češći je slučaj kod disocijativne fuge da se novi život ne kristalizira do te mjere, a fuga je relativno kratkotrajna. Fuga se obično sastoji od ograničenog, ali naizgled svrhovitog putovanja, tijekom kojeg su socijalni kontakti

svedeni na najmanju mjeru ili posve prekinuti kako navode Davison i Neale. Glavni je otklon, koji pokreće proces disocijacije i u ovome slučaju neki težak stres, i on omogućava ličnosti iz nesvjesnog da potpuno zauzme na neko vrijeme svijest pacijenta.

Do promjene u svijesti dolazi i kod depersonalizacije. To je poremećaj u kojem osoba gubi osjećaj realnosti i osjeća se otuđeno od sebe i svoje vlastite ličnosti. Promjena u percepciji može dovesti čak i do osjećaja odvojenosti od vlastitog tijela. Tako se osobi s ovim poremećajem može učiniti da su napustili vlastito tijelo i da sami sebe promatraju s udaljenosti. Iako se ove osobe osjećaju katkad poput robota i kreću se «kao u snu», u svijetu koji je izgubio realnost, ipak u depersonalizaciji nema poremećaja pamćenja, što je odlika drugih disocijativnih poremećaja. Ovdje se pak nameće sličnost s jednim vantjelesnim iskustvom, zvanim astralna projekcija kod kojeg se kratko rečeno, astralno tijelo pojedinca projicira na nekom drugom mjestu. Također postoji podudarnost s doživljajem «tik do smrti», u kojem osoba promatra vlastito tijelo s određene udaljenosti, kao gledatelj. Ipak je značajna razlika to što se kod ESP fenomena tijelo promatra kao nepomično, u krevetu, a kod psihološkog poremećaja gleda se vlastita slika kao odraz u ogledalu, s tim što može praviti različite pokrete, govoriti, tako da je jasno da je u ovom slučaju riječ o vizualnoj halucinaciji.

Manija je emocionalno stanje intenzivnog ali bezrazložnog oduševljenja, što se očituje u govornosti, bijegu ideja i distaktibilnosti, velikim planovima i besmislenim aktivnostima. Očito je gotovo uvijek vezana uz depresiju, kao epizoda bipolarnog poremećaja. Inače u populaciji depresivnih bolesnika, manične epizode ima svega 5 do 10 posto pacijenata. Kod bipolarnog poremećaja, epizode depresije i manije izmjenjuju se u kraćim ili dužim pravilnim ili nepravilnim ciklusima. Na maničnu fazu poremećaja gleda se obično kao na obranu od onesposobljavajućeg psihološkog stanja. Mnogi teoretičari, shodno tomu, zaključuju da manično stanje ima zaštitnu funkciju. Po svojim karakteristikama, izmijenjeno stanje svijesti kod manije nalik je onom nakon konzumiranja ecstasyja. Radi se o jednoj euforiji s nametljivom druželjubivošću, velikom razgovorljivošću s pravom bujicom

izgovorenih rečenica, sklonosti šalama i zajedljivim primjedbama te upadicama o okolnim objektima što privlače govornikovu pozornost. Višak energije osobu nagoni na neku aktivnost, najčešće nesvrhovitu, a svaki pokušaj zaustavljanja tog zamaha aktivnosti izaziva veliku ljutnju, pa i napade bijesa. Čini se da je nasljedni faktor presudan u odnosu na to, kojem će tipu (unipolarnom ili bipolarnom) osoba biti disponirana. Kao i kod drugih poremećaja, kod manije dolazi do promjene u neurotransmitorskim sustavima, a prvenstveno do povećane koncentracije noradrenalina. Ipak, novija su istraživanja više usmjerena na proučavanje osjetljivosti beta-adrenoceptora. Općenito se smatra u posljednjih nekoliko godina da sposobnost podražljivosti postsinaptičkih receptora igra značajnu ulogu od same koncentracije određenih neurotransmitora u mozgu. No, kao i kod drugih poremećaja, za potpuniju sliku mehanizma nestanka potrebno je pretpostaviti, smatram, i promjene na suptilnijim razinama, koje onda dovode do biokemijskih promjena. Ako na maniju gledamo kao na obranu od onesposobljavajućeg stanja depresije, čini se da impulsi za zaštitu tijela od opasnosti dolaze iz nesvjesnog. Ovi impulsi djeluju izgleda tako da ubrzavaju rad čakri, osobito korijenske (povećani seksualni nagon) i grlene čakre (povećana elokvencija), za razliku od epizode depresije, kada seksualni nagon opada, a razmišljanje i govor su usporeni, te postoji osjećaj stezanja u grlu. Na fiziološkom nivou, ove promjene dovode do disfunkcije štitaste žlijezde, a prema nekim autorima (Godwin i Jamison) upravo povišena razina hormona tiroidne žlijezde inducira maniju, u bolesnika s bipolarnim poremećajem.

Delirij je stanje velike duševne smetenosti pri kojem je svijest sužena, pažnja se ne može održati, a tijek misli i govora je nesuvisao. Poremećaj se daleko najčešće javlja kod starijih ljudi. O deliriju se govori kao o «zamračenom stanju svijesti», pa tako bolesnik ima velikih teškoća s koncentracijom i pažnjom te sa zadržavanjem suvišnog i usmjerenog toka misli. Također se može izgubiti orijentacija u vremenu i prostoru, a katkad se ne prepoznaju osobe. Dolazi i do smetnji u percepciji, iskrivljavanja predmeta koji se promatraju, s obzirom na njihovu veličinu ili oblik. Uobičajene su i halucinacije i vizualne i auditivne, mada nisu

uvijek prisutne. Velik postotak osoba s delirijem ima paranoidne sumanutosti. Ove promjene u razmišljanju i percepciji praćene su i promjenama u aktivnostima i raspoloženju. Mogu tako biti prisutni depresija, anksioznost, strah, bijes, euforija i razdražljivost. Od fizioloških simptoma zastupljeni su groznica, zarumenjelo lice, proširene zjenice, brza drhtavica, ubrzani otkucaji srca, povišeni krvni tlak te inkontinencija mjehura i crijeva. Dužim trajanjem poremećaja osoba može izgubiti kontakt s realnošću i zapasti u stanje stupora. Kao uzroci delirija u starijih navode se trovanje lijekovima, metabolička neravnoteža, infekcije, neurološki poremećaji i stres. Može se javiti i nakon operacija, u slučaju smanjenja doze psihofarmaka, te nakon povrede glave. Čitav niz tjelesnih bolesti može potaknuti nastajanje delirija. Vjerojatno je najčešći uzrok delirija kako navode Davison i Neale, trovanje prepisanim lijekovima, no ipak se obično radi o kombinaciji raznih uzročnika. Čini se da dugogodišnje uzimanje lijekova, a u prvom redu psihofarmaka, pogotovo u slučaju zlorabe i pogrešnog doziranja može dovesti do ireverzibilnih oštećenja u neuronima mozga, isto kao i kod zlorabe opojnih sredstava. Na razini bioenergije, dolazi do zastoja, a također i oštećenja suptilnih razina astralnog tijela, što sve ima za posljedicu slabu otpornost na stres. Doista, u pravu su Davison i Neale kada tvrde da veći dio psihičkih poremećaja kod starijih osoba nije neposredno povezan s fiziološkim procesima starenja. Shodno tomu možemo zaključiti da u liječenju neuroloških poremećaja valja tražiti alternativne metode budući da dugoročnije uzimanje (pogotovo većih doza) lijekova ima razvidno pogubne učinke. Dakle, stres je očito primarni uzrok, a metabolička i hormonalna neravnoteža te oslabljenje imunološkog sustava tek sekundarni uzroci koji dovode do ovog teškog psihičkog poremećaja koji zahvaća pretežito stariju populaciju.

Postoje dakako i drugi psihički poremećaji koji dovode do izmijenjenih stanja u svijesti, no u ovome kratkom pregledu obuhvaćeni su oni gdje su te promjene značajnije. Dosadašnja brojna laboratorijska istraživanja navedenih poremećaja u prvom redu, genetičkih i biokemijskih čimbenika u njihovoj etiologiji, dala su određene rezultate, ali do nekih decidiranih odgovora ipak se nije došlo. Građa čovjekovog tijela (i posebice mozga) na

molekularnoj razini je poznata do u detalje. Može se hipotetički priupitati, što ako primarni uzroci ipak leže na nekoj pretpostavljenoj suptilnoj subatomskej razini? Hoće li u nekoj daljnjoj budućnosti biti eventualno uključena ekstrazenzorna percepcija u liječenju, kao i primjena medikamenata bez ikakvih nuzučinaka? Odgovori na ova pitanja još se ne naziru. A o fenomenima vezanim za ESP riječ je u slijedećem posljednjem poglavlju.

PROMJENA SVIJESTI U ESP I SNOVIMA

Mada je ekstrasenzorna percepcija uglavnom fenomen do kojeg dolazi spontano, postoje i pojedinci koji mogu neke od oblika ESP izvoditi svojom voljom. Budući se većina ESP fenomena odvija neovisno o volji osobe, možemo ih u načelu ipak smatrati spontanim promjenama stanja svijesti. Ekstrasenzornu percepciju mogli bi definirati kao primanje informacija i predodžbi u prostoru i vremenu, bez korištenja uobičajenih osjetila vida, sluha, njuha, okusa i opipa. Međutim, svi se ekstrasenzorni fenomeni ne mogu podvesti pod ovu definiciju zato jer postoje i oblici koji se odnose na djelovanje u prostoru bez utjecaja fizičke sile, primjerice telekineza. Shodno tomu, možda bi bilo prikladnije rabiti općenitiji pojam «parapsihološki fenomeni».

Vidovitost je izvanosjetilni događaj u kojem osoba svjesno zamjećuje neki stvaran izvanjski događaj, mada se nalazi daleko od njega i pri tome se ne oslanja ni na jedno od poznatih osjetila. Ovo je definicija J. B. Rhinea iz knjige «Novi svijet duha», dok Charles W. Leadbeater vidovitost jednostavno definira kao «moć gledanja onoga što je skriveno fizičkom vidu ili pogledu». Jedan primjer vidovitosti imali smo u prethodnom odjeljku autistične blizance koji su «vidjeli» broj rasutih šibica (oni naime, nisu ni znali brojati). Ovaj se oblik izvanosjetilnog zamjećivanja češće javlja u obliku predosjećaja ili slutnje, a rjeđe u formi jasne vizije, uglavnom u snovima. Jedan od rijetkih pojedinaca sa sposobnošću jasnog viđenja i pri punoj budnoj svijesti bio je švedski znanstvenik i filozof Emanuel Swedenborg. On je 1759. godine, u mjestu Gothenbergu vidio stotinama milja udaljeni požar u Stockholmu. C. G. Jung je u svojem djelu «Sinkronicitet», navodeći ovaj primjer pretpostavio da se ono što se događa u kolektivnom nesvjesnom pojedinca može isto tako odvijati i u drugim pojedincima, organizmima, stvarima ili situacijama. On govori o relativnosti prostora i vremena za nesvjesnu psihu. Znanje on smatra imanentnim prostorvremenskom kontinuumu. Ovaj Swedenborgov primjer naveden je u mnogim djelima koja se bave tematikom vidovitosti i srodnih pojava, a zanimljivo je da ga je prvi zabilježio slavni filozof Immanuel Kant, u svojoj raspravi «Snovi jednog vidovnjaka». Teorija

C. W. Leadbeatera o ovoj pojavi je jednostavna. Po njemu svaki predmet zrači, i to u svim pravcima i stoga se onda na višoj razini (astralnoj op. a.) stvaraju odrazi ili slike zbivanja na fizičkoj razini. Dakle, cjelokupna materija zrači. Ruski znanstvenik, dr. Ipolit Kogan smatra da su u parapsihološke procese uključeni vrlo dugi elektromagnetski valovi. Također ruski fizičar Igor Šiškin smatra da se ovi procesi odvijaju brzinom većom od brzine svjetlosti. Kanadski znanstvenik Michael Persinger tvrdi da se radi o tzv. ELF valovima, vrlo niske frekvencije, koji se mogu širiti zemljinom kuglom neovisno o zaprekama, a djeluju na istoj frekvenciji kao temeljni električni procesi u ljudskom mozgu. Ovo bi se moglo odnositi na sve manifestacije energije koje transcendiraju kronološko vrijeme, odnosno na sve ESP fenomene. I osnivač znanstvene parapsihologije J. B. Rhine pretpostavlja također da u fenomenima vidovitosti, telepatije i prekognicije «djeluje samo jedna temeljna izvanosjetilna sposobnost». Vidovitost je, kao što je ranije navedeno, spontani fenomen, no postoji određeni sustav vježbi kojim se ova vanosjetilna percepcija može razviti. Teozofski pokret i Leadbeater smatrali su kako se sposobnost vidovitosti latentno nalazi u svakom čovjeku. Vidovitost je dakle poglavito stvar vibracija, a razni se ljudi razlikuju u sposobnosti primanja vibracija dostupnih našim fizičkim osjetilima. Upravo zahvaljujući ovom fenomenu dobijamo bolji uvid u naša suptilnija tijela, eteričko, astralno i mentalno i cjelovitiju sliku izmijenjenih stanja svijesti.

Pod telepatijom, opet po Rhineu, podrazumijevamo izravan doticaj duha sa duhom koji ne uključuje nikakvo fizičko posredovanje ni preko tijela dva subjekta, niti ikako drukčije. Pojave vidovitosti i telepatije se u znatnoj mjeri prožimaju, tako da ih je ponekad teško i razlučiti. Tako su upravo pokušali istraživači Rhineovom parapsihološkog laboratorija pri Duke sveučilištu Sjeverna Karolina. U testovima za «čistu telepatiju» (kako su ih nazvali) tražili su od ispitanika da identificira znak koji je postojao samo u mislima «odašiljatelja», dakle znak koji nigdje nije bio zabilježen. Rezultati su pokazali da nema bitne razlike u postignutim uspjesima, bilo da je riječ o testovima za čistu telepatiju ili o ispitivanjima nediferenciranog izvanosjetilnog zapažanja. Rhine navodi kako pojava telepatije upućuje na misao

da u duhu postoji nešto što nije sputano ograničenjima fizičkoga svijeta koja inače omeđuju osjetila zbivanja. On zaključuje da stoga «duh mora biti donekle odvojiv od tijela, barem u djelovanju». Najčešći oblik telepatije, isto kao i vidovitosti, događa se u snovima. Vjerojatno je jedan od najizrazitijih oblika telepatije kada jedna osoba proživljava bol druge. Rhine veli «kao da su njihove dvije svijesti jedinstvena cjelina». Ovaj oblik se u prvom redu odnosi na telepatsku vezu majke i djece, što je potkrijepljeno doista mnogobrojnim primjerima. No, do stanovite telepatske veze može doći i ako su bilo koje osobe emocionalno povezane ili ih povezuje zajednička sklonost k nečemu. Leadbeater u djelu «Unutarnji život» kaže da su «misli vrlo određena stvar», te da «misli o istoj stvari i misli istog karaktera teže okupljaju». Godine 1882. u Londonu je osnovano Društvo za psihološko istraživanje, od strane nekolicine eminentnih sveučilišnih profesora. Provodili su brojna istraživanja na području parapsiholoških fenomena. Glede telepatije, ustanovili su mnogo češće telepatske veze između rođaka i bliskih prijatelja, dok je samo 4 posto zabilježenih telepatskih veza bilo između potpunih stranaca. Ovo podupire hipotezu mađarskog psihoanalitičara Istvana Szondija o postojanju obiteljskog nesvjesnog, kao djela kolektivnog nesvjesnog. Kod primanja telepatske poruke u normalnih osoba dolazi, čini se, samo do trenutnog pomaka u svijesti, dok se poruka prima, a kad je riječ primjerice o shizofreniku, taj je pomak u svijesti trajne naravi zbog, kako je u prethodnom odjeljku navedeno, oštećenja u auri i na astralnom tijelu. Dakle, radi se pojednostavljeno, o prijenosu posve analognoj radio-telekomunikaciji između odašiljatelja i primatelja čije su oscilacije astralnog tijela na istoj frekvenciji ili valnoj duljini. Astralna tijela, prema teoriji kaosa, predstavljaju u slučaju telepatije neobične atraktore.

Prekogniciju bismo mogli definirati kao znanje o nekom događaju prije nego što se on, zbio ili pak jedno izvanosjetilno znanje o budućnosti. Rhine umjesto definicije navodi činjenicu kako je i sama pretpostavka o prekogniciji kao stvarnom fenomenu izazvala otpor nekih kolega koji su sudjelovali u parapsihološkim istraživanjima. Tako se primjerice tražilo da se rezultati prekognicijskih testova protumače nekom prihvatljivom

alternativom. Sam Rhine konstatira: «Današnjim (1952. godine op. a.) pojmovima nemoguće je razumjeti djelovanje kojim ispitanik sagledava neki objektivni događaj u budućnosti, događaj kakav se još nije zbio». Ipak, malo dalje navodi kako izvanosjetilno zamjećivanje može zahvatiti i sadašnje i buduće, kao i ono subjektivno i objektivno. Dakle, prekognicija je u nekih parapsihologa izazvala istu nevjericu kao i disocijativni poremećaj identiteta u nekih psihijatra, kao što smo vidjeli u prethodnom odjeljku. U vrijeme pisanja Rhineova djela «Novi svijet duha» još je bio vrlo utjecajan Einstein, koji je, kao što je poznato, dosljedno negirao fenomen vremenskog obrata na subatomskej razini, kojeg je najistaknutiji zagovornik bio fizičar Werner Heisenberg. Međutim, tijekom vremena, većina fizičara je ipak prihvatila tzv. Kopenhagensko tumačenje kvantne teorije koje su zastupali Heisenberg, Boh, Pauli, Born i Jordan. U «fizici i filozofiji» Heisenberg pretpostavlja da fenomen vremenskog obrata pripada najmanjim prostorno-vremenskim područjima, a u također utjecajnom i popularnom djelu «Tao fizike» fizičar Fritjof Capra ustvrđuje kako se subatomske čestice doista mogu gibati naprijed i natrag u vremenu. Fizičari su u odnosu na ESP fenomene općenito pokazali slobodoumniji stav od psihologa. Britanska autorica Joan Forman u djelu «Mask of time» navodi mišljenje dvojice američkih fizičara, Harolda Puthoffa i Russella Targa, koji vjeruju kako suvremena fizika može bez teškoća prihvatiti fenomen prekognicije. Po teoriji ovih fizičara u prekogniciji se događa prijenos informacije iz budućnosti u sadašnjost. Naime, «događanje u postorvremenu uzrokuje val koji se širi naprijed i natrag u vremenu», dakle povratni val na subatomskej razini donosi informaciju o samom događaju koji se na atomskej razini ima zbiti tek kasnije. Ovi se valovi najčešće prenose u vidu slutnji i snova. Doista je mnogo slučajeva zabilježeno kada su ovakva predviđanja bila dovoljno jaka i uvjerljiva da nagnaju ljude da odustanu od određenih aktivnosti, primjerice planiranog puta. Po J. Forman, sva materija na neki način već ima plan svoje budućnosti. Kad taj plan presijeca našu sadašnjost, dakle kad nesvjesno stupi u kontakt sa sviješću, tada vidimo događaje iz budućnosti. Ovo ne znači da je budućnost u potpunosti determinirana. Budući događaji jednostavno postoje kao

mogućnosti, koje se mogu zbiti s većom ili manjom vjerojatnošću. O ovome govori kvantna fizika (na subatomskej razini kruti materijalni objekti klasične fizike raspadaju se na valovite modele vjerojatnoća), astrologija (događaj će se dogoditi sa većom ili manjom vjerojatnošću u odnosu na aspekte planeta natalnog horoskopa i tranzite), a i C. W. Leadbeater («Budući životni događaji ne mogu se predvidjeti čak niti s mentalne razine. Sve što se može vidjeti jesu vjerojatnosti»). Odlučan faktor u čovjekovom životnom putu, čine po svemu sudeći, kaotični atraktori. Osim spontane prekognicije postoji i svjesno izazivanje fenomena kod osobito psihički osjetljivih osoba, medija, no mehanizam djelovanja je u suštini isti.

Kod slijedećeg fenomena, telekineze (ili psihokineze, kako se još naziva) možda je i češće njegovo svjesno izazivanje od spontanog, koje se ponekad naziva i poltergeistom. Za razliku od drugih ESP fenomena, ovdje se ne radi o izvanosjetilnoj percepciji, već o djelovanju bezkorištenja fizičke energije u prostoru, ili drugim riječima, o izravnom utjecaju duha na materiju. Naziv telekineze potječe od spiritističkog pokreta, vezanog za nagli prodor okultnoga sredinom 19. stoljeća. Naime, za vrijeme spiritističkih seansi redovito je dolazilo do pojava pomicanja predmeta i osobito fenomena lebdenja stolova. Kako navodi Rhine, znanstvenim istraživanjima spiritističkih medija u laboratorijskim uvjetima ipak se nije došlo do učinaka koji bi zadovoljili zahtjeve punovrijednog znanstvenog suda. Rhine je sa svoje strane pak pokušao dokazati postojanje fenomena na drugi način. Proveo je doista mnogobrojne eksperimente s bacanjem kocke u kojima su ispitanici nastojali utjecati na kocke da padnu na izvjestan način ili u izvjesnoj kombinaciji. Testiranje je pokazalo statistički značajne rezultate, koji su kazivali da psihokinetički učinak doista postoji. Kasnije se u testove uvelo i plosnate predmete (diskove), i rezultati su pokazali «da je ne samo moguće utjecati na kocke i diskove tako da padnu na odabrano lice, već da se može utjecati i na smjer pomaka predmeta». Znanost je priznala postojanje psihokineze, zaključio je Rhine. Vjerojatno najpoznatiji medij s PK sposobnošću jest Nina Kulagina, domaćica iz Lenjingrada (danas St. Petersburg). Ona je svoje izvanredne sposobnosti demonstrirala kroz seriju

eksperimenata u kojima je pomicala različite predmete od metala, plastike i papira. Njene sposobnosti imali smo prigodu vidjeti na TV u sedamdesetim godinama (emisija «Nedjeljno popodne»). Istraživanja koja su vršili sovjetski znanstvenici predvođeni dr. Geradi Sergejevima pokazala su veliku razliku električnog potencijala između stražnjeg i prednjeg režnja mozga Nine Kulagine. Proporcionalna razlika kod prosječne odrasle osobe jest 3 do 4 naprama jedan, dok je kod Kulagine bio 50 naprama jedan. Zahvaljujući ogromnom naporu i istjecanju energije ona je u toku jedne seanse gubila do jedan kilogram na težini, a puls rastao do 240 otkucaja u minuti. EEG i kardiografski testovi za vrijeme pomicanja objekta pokazali su da medij stvara određeno fluktuirajuće elektrostatičko polje. Shodno tome, na predmete je zapravo djelovala odbojna sila iz smjera izvora polja, tj. mozga medija. Čini se da je u ovom slučaju riječ o znatno većoj moći prikupljanja prane iz okoline pomoću koronarne čakre na tjemenu, koja se potom transformira u električnu energiju. Slučajevi spontane psihokineze ponekad su doista drastični, tako da su zabilježene pojave primjerice pomicanja i razbijanja čaša, tanjura, vaza, zatim eksploziranju žarulja, njihanju lustera, aktiviranju telefona. Ovakvi nekontrolirani i spontani psihokinetički fenomeni bili su većinom vezani uz mlade ljude. Čini se da se radi o jednom posebnom izljevu negativne energije podsvjesnim impulsima uslijed nezadovoljstva i frustracije ovih senzitivnih mladih osoba. Fenomenu psihokineze donekle pripada i iscjeljivanje bioenergijom, budući da ova energija izaziva gibanje molekula, (uslijed davanja tretmana) u tijelu osobe koja tretman prima.

Astralna projekcija predstavlja odvajanje astralnog od fizičkog tijela u stanju sna ili transa i prijenos svijesti na astralnu razinu. Ovo odvajanje ne znači i prekid veza s fizičkim tijelom, budući su spojeni tzv. srebrnim užetom, načinjenim od fine astralne materije. Ovaj ESP fenomen jedan je od najjačih dokaza slojevitosti građe ljudskog tijela. On također i omogućava fenomene poput vidovitosti ili telepatije. Astralna projekcija se razlikuje od lucidnog sna (u kojem smo svjesni da sanjamo) po tome što je u njoj subjekt potpuno svjestan budnog života. Na ovaj način moguće je postići kontinuitet svijesti 24 sata dnevno. Po Leadbeateru, neprekinuta se

svijest postiže buđenjem eteričkih čakri, od najdoljnje korijenske do najviše koronarne. Buđenje čakre postiže se prolaskom koncentrirane kundalini energije, kada prolaskom kroz koronalnu čakru čovjek može napustiti tijelo pri punoj svijesti i vratiti se u njega bez uobičajenog prekida. Ovo mogu postići uglavnom uvježbane i visoko spiritualno razvijene osobe, no na spontani način astralna projekcija se ipak češće događau snovima. Jedan takav slučaj objavio je «Journal», časopis Američkog društva za psihička istraživanja. Subjekt je bila supruga poznatog njemačkog filozofa Hansa Driescha, a ukratko se u priči opisuje kako je gospođe Driesch sanjala požar u susjednoj sobi, gdje je spavala njena služavka. U snu ju je «nešto tjelesno vuklo k toj osobi» i vikom je probudila služavku, koja se probudila iz sna i u tren znala da mora baciti svijećnjak u umivaonik da bi spriječila širenje požara.

I fenomen «tik do smrti» možemo smatrati jednom varijantom astralne projekcije. Po Raymondu Moodyju autoru djela «Život poslije života» doživljaj «tik do smrti» možemo definirati kao svako svjesno perceptualno iskustvo koje stječemo za vrijeme susreta sa smrću. U ovom slučaju se astralno tijelo odvoji od fizičkog tijela i ostaje lebdjeti iznad njega potpuno svjesno događaja koje odigravaju u neposrednoj okolini. Do ovog fenomena dolazi u specifičnim situacijama neposredne smrtne opasnosti, primjerice ranjavanja, operacije ili kliničke smrti. Doživljaj «tik do smrti» do sada su iskusile tisuće ljudi i njihovi se iskazi u mnogome podudaraju. Govori se tako o osjećaju kretanja velikom brzinom kroz dugačak i mračan tunel, gledanja vlastitog fizičkog tijela s određene udaljenosti, potom kasnije razaznavanja duhova rođaka i prijatelja koji su umrli prije njega. Mnogi opisuju «biće od svjetlosti» koje traži od njih procjenu vlastitih života (jesu li zadovoljni onime što su u njemu postigli). Potom se u trenu odvija panorama najvažnijih trenutaka u životu. U određenom času na nekoj vrsti granice između života i smrti, počinje vraćanje u fizičko tijelo. Mnogi subjekti koji su doživljavali ovaj fenomen izjavili su da su tijekom ovog izmijenjenog stanja svijesti bili preplavljeni intenzivnim osjećajem radosti, ljubavi i smirenosti. Kako Moody navodi, «ovo je iskustvo duboko izmijenilo stav ispitanika prema

tjelesnoj smrti, osobito stav onih koji su prije smatrali da poslije smrti nema više ničega».

San je izmijenjeno stanje svijesti u kojem je organizam u stanju počinka, aktivnost skeletivnih mišića smanjena, kao i svjesno reagiranje na promjene u okolini. U snu aktivnost parasimpatičkog sustava prevladava nad simpatičkim omogućujući regenerativni učinak. Tijekom sna se snižava tjelesna temperatura, krvni tlak pada, usporava se rad srca i pluća, a smanjena je i želučana i suzna sekrecija. Ciklus spavanja podložan je tzv. cirkadianskom ritmu. To su biološki satovi, koji omogućuju u pravilnim vremenskim razmacima rast i smanjivanje temperature, krvnog tlaka, hormonalnog lučenja i mnogih drugih pokazatelja u organizmu. Sva ljudska bića imaju određene cikluse sna i budnog stanja. U organizmu postoje biološki satovi koji reguliraju ove cikluse. Oni utječu i na lučenje melatonina iz pinealne žlijezde (epifize), koji nas dovodi u stanje sna. Kako putem epifize, na poseban način dolazimo do stanja svjesnosti u astralnom tijelu za vrijeme sna, može se ustvrditi da je Descartes ipak bio donekle u pravu kada je tvrdio da je upravo epifiza posrednik između čovjekova tijela i duše. U odnosu na budno stanje i san, sanjanje bi bilo treće stanje svijesti, koje se događa između najdubljeg sna i prelaska k ponovnoj fazi lakog sna. Ovaj se prijelaz naziva REM stanjem. Postoji više vrsta snova, a oni se odvijaju na različitim razinama. Najveći broj ljudi sanja obične snove, koji obično nastaju zbog naknadne obrade podataka koje je mozak tijekom dana registrirao. U pravilu su najčešći snovi uslijed psihičkih konflikata koje osoba nastoji razriješiti. Zatim postoje, rjeđe sanjani lucidni snovi u kojima smo svjesni da sanjamo, te astralna projekcija, ranije spomenuta. Ovi se snovi događaju na astralnoj razini. Mada se do svijesti na astralnoj razini dolazi uglavnom vježbom i posebnim metodama (tzv. turiya joga), može se do nje u iznimnim slučajevima doći i spontano. Posebno prosvijetljene osobe mogu u snu doći do najviših sfera, nebeske i budičke. Nebeska (ili mentalna) razina je svijet misli i ideja. Čini se da su u dodir s ovom razinom dospjeli neki znanstvenici poput kemičara von Kekulea i fizičara Bohra, koji su inspiraciju za svoja otkrića našli u snovima, kao i mnogobrojni književnici i kompozitori. Najviša razina,

buddhička, odnosi se na moral, mudrost i kreativnost i u njoj dolazi do stjecanja savršene mudrosti i spajanja s apsolutom (stanje samadhija).

U snu ponekad dolazi do fenomena somnambulizma, aktiviranja određenih motoričkih funkcija kada se osoba kreće otvorenih očiju, ukočenih zjenica i koordiniranim kretnjama te se potom opet vraća na mjesto odakle je pošao. Somnambuli, nakon što se probude, ne sjećaju se onog što su radili za vrijeme sna. Ovom su fenomenu podložne osobito mlade i senzibilne osobe. Pojava ima sličnost s hipnotičkim snom, pa se čini da je u ovom slučaju riječ o sugestibilnom poticaju s astralne razine koji potom aktivira motorička područja smještena u čelnom režnju fizičkog mozga. Izgleda da osobe koje hodaju u snu imaju jednu vrst astralnog vida, koji im omogućuje primjerice siguran hod rubom ponora i sl.

Ovim kratkim pregledom obuhvaćeni su važniji ekstrasenzorni fenomeni. Kod dobrog dijela znanstvenika još uvijek i sama činjenica ozbiljnog razmatranja parapsiholoških fenomena izaziva podozrivost. Ona je sada ipak mnogo manja nego prije pola stoljeća, u vrijeme pisanja «Novog svijeta duha» Josepha S. Rhinea, gdje je on dobar dio prostora posvetio upravo uvjeravanju znanstvenika kako bavljenje parapsihološkim fenomenima ima određenu znanstvenu osnovu. Sve više mladih znanstvenika otvara se ESP fenomenima. (Primjerice, autor knjige «Astralna projekcija» Donald De Gracia diplomirani je kemičar i doktor fiziologije, radi kao istraživač biokemije na području cerebralne ishemije i reperfuzije, iz kojih je objavio brojne radove). Britanski psiholog i filozof Hans J. Eysenck previdio je da će vremenom nestati sve teškoće i imat ćemo početke racionalne teorije parapsihologije. A do tada, ne bismo smjeli biti odviše kritički nastrojani, budući da nemamo pravilne teorije ni za većinu psiholoških fenomena, zaključio je on.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Osnovna nit vodilja koja se povlači ovom komparativnom studijom jest međuprožimanje različitih primijenjenih stanja svijesti, kako onih uzrokovanih voljom subjekta (practiciranjem tehnika promjene svijesti ili uzimanjem opojnih supstanci), tako i onih do kojih dolazi u pravilu spontano (promjena stanja svijesti uslijed psihičkih poremećaja te promjena svijesti u stanju doživljavanja ESP fenomena i snova). Paralele su, kao što smo vidjeli, mnogobrojne, pa se doima plauzibilnom hipoteza američkog psihijatra Stanislava Grofa o postojanju matrica u nesvjesnom. On je naime, smatrao da u našem nesvjesnom (koje odgovara razini mentalnog tijela) postoje takve matrice koje se mogu pokrenuti na mnogo različitih načina i različitim sredstvima. Usporedbom stanja svijesti kod uzimanja sredstava i tehnika promjene stanja svijesti može se zaključiti da su upravo ove potonje najadekvatniji supstitut za ovisnike, budući su prirodne i nemaju štetne nuzućinke. U prvom redu se to odnosi na meditaciju i autogeni trening. Mnogi eminentni klinički psiholozi i psihijatri smatraju da je čovjeku imanentna potreba za promjenom stanja svijesti, a metoda koja je najnaravnija, kao što je razvidno jesu tehnike promjene stanja svijesti. Njihova redovita primjena vrlo je učinkovita u prevenciji raznih bolesti, pa tako i psihičkih poremećaja. Tehnikama promjene stanja svijesti održava se visoka razina protočnosti bioenergije u organizmu, što je osnovni preduvjet zdravlja pojedinca. Što se tiče ESP fenomena, valja naglasiti razliku između izmijenjenog stanja svijesti kod njih i promjene stanja svijesti uslijed psihičkih poremećaja. Kao što smo vidjeli postoje izvjesne sličnosti (primjerice depersonalizacija i astralna projekcija ili shizofrenija i telepatija) ali i značajne razlike koje sasvim izvjesno odjeljuju te pojave

Može se na kraju postaviti pitanje, u kojoj je mjeri plauzibilan spoj mistike i znanosti, zastupljen u velikoj mjeri u ovom dijelu. U povijesti razvoja znanosti njeni su se horizonti neprestano širili, uvijek osvjetljavajući ranija zatamnjena područja. Od uvijek je bilo znanstvenika koje je zanimala i mistična sfera, počev od antike, preko srednjeg vijeka, Eriugene i Alberta Magnusa do Emmanuela Swedenborga i teozofskog pokreta (C. W. Leadbeater) u novome

vijeku. Ljudska žeđ za znanjem i danas je neutaživa, tako da i među našim suvremenicima ima odvažnih pojedinaca koji smjelo kroče izvan granica službene znanosti. «Mistično vjenčanje» znanosti i mistike mnogim znanstvenicima može djelovati začudno i neprimjereno, no isključivo pozitivističko sagledavanje činjenica postalo je prijeporno s nekoliko teorija izrađenih u prošlom stoljeću u okvirima same znanosti. U prvom redu su to teorija relativnosti i kvantna teorija (napose relacije neodređenosti), a smatram da je definitivan korak u mistici došao usvajanjem teorije kaosa, koja se nametnula već kao vodeća u mnogim područjima, zajedno sa holizmom kao novom paradigmom. U znanosti, i posebno psihologiji kao jednom njenom segmentu, došli smo do mnogih otkrića. No, pred nama je još dugačak put, budući da, kako je to lijepo rekao Carl G. Jung «duša sadrži isto toliko zagonetki koliko i svemir sa svojim galaktičkim sustavima».

BIBLIOGRAFIJA:

- BERIĆ, Boran: «Kognitivizam i svijest», Hrvatski kulturni dom, Rijeka, 1994.
- BLOOMFIELD, Harold, CAIN, Michael P., JAFFE, DENNIS, KORY, Robert: «Transcendentalna meditacija», Prosvjeta, Zagreb, 1990. CAPRA, Fritjof: «Tao fizike», YAK, Zagreb, 1998.
- CAPRA, Fritjof: «Mreža života», Liberata, Zagreb, 1998.
- CHANG, Stephen T.: «Cjeloviti sustav samozliječenja», Galaksija, Nova Gradiška, 1995.
- CHOPRA, Deepak: «Stvaranje zdravlja», Medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1989.
- CHOPRA, Deepak: «Copro senza eta', mente senza tempo», Sperling, Milano, 1994.
- ČAČIĆ, Juraj: «Hipnoza i parapsihološki fenomeni», Leo commerce, Rijeka, 1994.
- DAVISON, Gerald C. i NEALE, John M.: «Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja», Naklada Slap, Jastrebarsko, 1999.
- DE GRACIA, Donald: «Astralna projekcija», Liberata, Zagreb, 1999. FAUST, Viktoria: «Parapsihologija», Zagrebačka naklada, Zagreb, 2002.
- FORMAN, Joan: «Mask of Time», Macdonald and Jane's, London, 1978.
- FREUD, Sigmund: «Il sogno e scritti su ipnosi e suggestione», Newton, Roma, 1997.
- GLEICK, James: «Kaos», Izvori, Zagreb, 2000.
- HEISENBERG, Werner: «Fizika i filozofija», KruZak, Zagreb, 1997. HOZZEL, Malte: «Levitacija», Hodoba – Betlach, Zagreb
- HUDOLIN, Vladimir: «Rječnik ovisnosti», Školska knjiga, Zagreb, 1987.
- JAKELIĆ, Branka: «Govor snova», Zagrebačka naklada, Zagreb, 1994.
- JAMES, William: «Raznolikosti religioznog iskustva», Naprijed, Zagreb, 1990.
- JEROTIĆ, Vladeta: «Između autoriteta i slobode», Prosveta, Beograd, 1980.
- JUNG, Carl G., PAULI, Wolfgang: «Tumačenje prirode i psihe», Globus, Zagreb, 1989.
- KUNG, Hans: «Kršćanstvo i svjetske religije», Naprijed, Zagreb, 1994.
- LEADBEATER, Charles W.: «Čakre», CID, Zagreb, 1994. LEADBEATER, Charles W.: «Snovi», CID, Zagreb, 1993. LEADBEATER, Charles W.: «Vidovitost», CID, Zagreb, 2000. MOODY, Raymond: «Život poslije života», Prosvjeta, Zagreb, 1994.
- RHINE, Joseph B.: «Novi svijet duha», Globus, Zagreb, 1989. STEVENS, William O.: «The Mystery of Dreams», Allan and Unwin, London, 1950.

Altered, States of Consciousness

In this work the author has shown the intrinsic interconnection between different altered states of consciousness, those caused by free will of the subject, as well as those spontaneous. There are numerous parallels between them. The author has tried to prove hypothesis by American Psychiatrist Stanislav Grof about the existence of matrices in the unconscious. There are such matrices which can be moved in different ways and by different means, for instance by using techniques for altering the state of consciousness or using different kinds of drugs as well as those caused by psychic disorders or extrasensory perception and dreams.